Izvorni znanstveni rad
UDK 05:821(497.5)

HRVATSKI KNJIŽEVNI LIST - IZMEĐU SLOBODE I ZABRANA[1]

IVICA ŠUTE

U ovom radu autor na temelju objavljenih sjećanja bivših urednika i suradnika lista, te napisa u "Vjesniku", "Borbi" i "Vjesniku u srijedu" analizira nastanak, pisanje i prisilnu zabranu "Hrvatskog književnog lista" koji je izlazio od travnja 1968. do studenog 1969. godine. Kroz sudbinu ovog mjesečnika Zajednice samostalnih pisaca TIN autor nastoji prikazati društvene, političke i kulturne prilike u Hrvatskoj uoči početka "hrvatskog proljeća".

1. Vrijeme i prostor

Kada se "*Hrvatski književni list*" prvi put pojavio u javnosti 1968. godine, reformni pokret unutar komunističkih režima diljem Srednje i Jugoistočne Europe bio je već u punom jeku. Te su reforme počivale na stanovitoj demokratizaciji političkog i društvenog života (pojava novih ljudi i časopisa, proplamsaji kritike, ublažavanje cenzure) te "*liberalizaciji*" gospodarskih sustava (popuštanje državne kontrole i sl.). Također, "*za zemlje koje su bile višenacionalnog sastava to je značilo otvaranje rasprave o nacionalnom pitanju i time novo konstituiranje federalizma*"[2] dok se, pak, pitanje nacionalne suverenosti unitarnih zemalja sada "*vitalno postavilo nasuprot utjecaju Sovjetskog Saveza*".[3] Na općem planu

1) Riječ je, naime, o HKL-u koji je kao mjesečnik Zajednice samostalnih pisaca TIN i pod glavnim uredništvom Zlatka Tomičića, izlazio od travnja 1968. do studenoga 1969., kada je nasilno zabranjen. Budući da je stvaranjem samostalne Republike Hrvatske došlo do ponovnog pokretanja HKL-a 1994. godine, na čelu s urednikom Mladenom Pavkovićem, a koji je do 1996. izlazio kao dvomjesečnik, da bi od tada nastavio izlaziti kao tromjesečnik za književnost i kulturu, dužan sam upozoriti čitatelja da u ovom radu prvenstveno analiziram HKL koji je izlazio koncem 60-ih godina.

2) Katarina Spehnjak, *Izbori u Hrvatskoj 1967. i 1969.*, Časopis za suvremenu povijest, God. 30., br. 2., Zagreb 1998., 317.

3) Isto.

vrijeme je to kineske *kulturne revolucije*, rata u Vijetnamu i pitanja sudjelovanja američkih vojnika u njemu, pokreta za građanska prava američkih crnaca. Na Zapadu Europe, s odjecima i na studentska gibanja u nas,[4] - ključa bunt studentske mladeži koja s pariških, berlinskih ulica "*s lijeva*" kritizira postojeće tradicionalne vrijednosti, autoritarni karaker društvenih i političkih institucija, tražeći veće seksualne slobode, autoemancipaciju itd.

U SFR Jugoslaviji, nakon uklanjanja Aleksandra Rankovića na IV. plenumu CK SKJ, održanom 1. VII. 1966. na Brijunima, također dolazi do stanovite demokratizacije političkog života. Upravo uklanjanjem s vlasti Rankovićeve grupe unutar Službe državne sigurnosti počinju se mijenjati i metode rukovođenja u federaciji. Općenito uzevši, polovicom 1968. godine opća ekonomska i politička situacija počela se poboljšavati, a tijekom navedenog procesa demokratizacije sve se jače osjećala društveno-politička kritika koja se razvijala u gotovo svim republičkim sredinama Drugim riječima, unutrašnjopolitički život u Jugoslaviji dosegnuo je potkraj šezdesetih godina dotad zavidnu razinu političkih sloboda što će rezultirati sve jačim sukobima i izlaskom na političku scenu novih i mlađih partijskih rukovodstava u jugoslavenskim republika. Nove metode u upravljanju federacijom ogledale su se prvenstveno u labavljenju dotad čvrste kontrole saveznih partijskih i državnih organa, što će uroditi nešto samostalnijim i slobodnijim djelovanjem republičkih rukovodstava. Konkretno, u SR Hrvatskoj u to vrijeme najvažnije položaje preuzima jedna mlađa grupa partijskih kadrova (Miko Tripalo, Savka Dabčević-Kučar, Pero Pirker i dr.) koja će, u skladu s novim strujanjima u državi i vlastitim shvaćanjima o nužnosti stvaranja novih odnosa u federaciji, zagovarati reforme čitavog političkog i gospodarskog sustava (uvođenje tržišne privrede, novi i pravedniji devizni sustav, itd.) u zemlji.[5]

Također, pojavljaju se i drugi centri, ovaj put ne iz političkog već iz kulturnog života Hrvatske koji će se zalagati za što veću afirmaciju, slobodu i nesmetan razvoj hrvatskog kulturnog identiteta. Riječ je prije svega o Matici hrvatskoj i njezinim časopisima (*"Kolo", "Kritika", "Dubrovnik"*, itd.), koji zajedno s humorističko-satiričkim listom *"Paradoks"* i filozofskim časopisom *"Praksis"* svjedoče o stanovitoj slobodi tiska krajem šezdesetih. Na koncu, u takvoj se atmosferi pojavljuje i popularni *"Hrvatski književni list"*.[6]

2. Osnivač Lista - Zajednica samostalnih pisaca TIN

10. travnja 1968. godine pojavio se na kioscima prvi broj *"Hrvatskog književnog lista"* (dalje: HKL) kao mjesečnik Zajednice samostalnih pisaca TIN. Počeci ove Zajednice vezani su uz djelovanje Nezavisne književne grupe TIN koja je osnovana početkom svibnja 1965. od strane grupe književnika: Zlatka Tomičića, Berislava Nikpalja i Mehmeda Mašića.[7] Koncem 1967. ova se književna grupa, zajedno s Društvom radnika pisaca u Zagrebu, pretopila u književno društvo - Zajednicu samostalnih pisaca TIN. Kada se ovim dvjema

4) O tome vidi niz zanimljivih članak koji su u povodu sjećanja na tri desetljeća od *šezdesetosmaških* zbivanja izašla u dvotjedniku *"Vijenac"*, br. 118, godište VI., Zagreb, 16. srpnja 1998. god., 19-23.

5) Radi se zapravo o smjeni jedne starije, tzv. *"ratne"* generacije koja je davala pečat političkom životu Hrvatske i Jugoslavije u godinama poraća i stvaranja nove, druge Jugoslavije. U svojim sjećanjima na '71. S. Dabčević Kučar ih naziva *"starim i dogmatskim kominternovskim kadrovima"*, na čija mjesta, zajedno s njom, dolazi generacija *"mlađih, sad već školovanih i znatno manje indoktriniranih kadrova, manje sklonih hijerarhičnosti i autokratizmu, demokratičniji po odgoju i tendencijama i uglavnom članovima Partije – neprofesionalcima"*.; citirano iz knjige spomenute autorice: *"71. Hrvatski snovi i stvarnost"*, Zagreb 1997., 103.

6) U svojim sjećanjima na HKL urednici toga lista (Tomičić, Derossi) slažu se da je naklada lista neprekidno rasla, od 7.000 primjeraka prvog broja do 45.000 zadnjeg devetnaestog broja.

grupama pridružila i treća koja je radila na osnivanju Književne zadruge pisaca, sastavljen je Upravni odbor Zajednice od članova svih triju grupa. Za predsjednika Zajednice izabran je književnik Zlatko Tomičić, za tajnika slikar i pisac Matija Pokrivka, bivši član Društva radnika pisaca, a za člana upravnog odbora i glavnog urednika izdanja Zajednice knjižničar i pisac Ivan Boždar, bivši tajnik Ogranka Matice hrvatske u Županji - u ime Književne zadruge pisaca u osnivanju. Pravila na kojima je zasnovan rad Zajednice bila su vezana uz svestranu potporu književno-publicističkim poduhvatima članova, razvijanje njihovih individualnih sposobnosti, izobrazbu na teoretsko-književnom polju, te pomaganje članova materijalno i moralno, kao i njegovanje uspomene na Tina Ujevića čije su ime uzeli u naslov svoga društva. Ovom osnivačkom skupštinom Zajednice 23. studenoga 1967., te njenim upisom u registar udruženja građana kojim je Zajednica stekla svojstvo pravne osobe s pravom djelovanja u javnosti, udareni su temelji skorom izlaženju HKL-a

3. Nagovještaji

Nedugo nakon osnutka Zajednica samostalnih pisaca TIN krenula je s izdavanjem svog lista. Njegovu pokretanju neposredno je prethodila glavna godišnja skupština Matice hrvatske održana 31. ožujka 1968. Skupštini su prisustvovali, među ostalim, i predstavnici Sabora SRH, SSRNH, Izvršnog komiteta CK SKH, Gradskog komiteta SKH (V. Mimica, P. Pirker, itd.), te predstavnik Društva književnika Hrvatske Vlatko Pavletić i delegat Matice srpske iz Novog Sada Boško Novaković.

Tom je prilikom glavni urednik lista Zlatko Tomičić prvi put objavio skupštini skori izlazak *"Hrvatskog književnog lista"* i program Zajednice samostalnih pisaca TIN. Među ostalim je izjavio *"da se djelatnost Zajednice i sadržajne i idejne perspektive lista poklapaju s programom Matice, za razliku od programa Društva književnika Hrvatske i da suradnju Zajednice i njenog lista s Maticom hrvatskom i ograncima MH smatra neophodnom"*[8] Osim toga *"istakao je vrlo pozitivan program koncepcije Matice u njenom radu, zaključujući da je bolji zajednički kulturni rad osnovni preduvjet sloge između Hrvata i Srba u Hrvatskoj, a da se taj rad uspješno može odvijati samo preko Matice hrvatske u svim hrvatskim krajevima i mjestima"*.[9]

Ovaj je Tomičićev istup iz nekoliko razloga važan. Naime, u to doba Matica se hrvatska nalazila u tzv. "postdeklaracijskom" periodu. Nakon oštrih javnih protesta na mnogim javnim skupovima i u raznim pismima i izjavama, te partijskih istraga i kažnjavanja u organizacijama u kojima su bili zaposleni inicijatori i potpisnici Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika,[10] Matica hrvatska donosi svoj novi program. Već iz samog programa,[11] kao i iz izvještaja o radu Upravnog odbora MH od 29. V. 1966. do 31. III. 1968. u kojemu je njen tajnik Igor Zidić izrazio nezadovoljstvo stanjem opće kulture, posebice porastom nepismenosti i potrebu učvršćenja i ustrojavanja Matičinih ogranaka u

7) O osnutku Zajednice samostalnih pisaca TIN vidi podrobnije: M. Pavković, Hrvatski Orfej – Razgovori sa Zlatkom Tomičićem, I, Zagreb 1995, 93 str..; dalje: Pavković, Razgovori.

8) HKL, br. 2, God. I, svibanj 1968., str.2.

9) Isto. O tome će još biti riječi kasnije u analizi odnosa HKL-a prema Srbima u Hrvatskoj.

10) O tome vidi više u knjižici "Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika – Građa za povijest Deklaracije", koju je izdala Matica Hrvatska 1997. godine u povodu obilježavanja 30. obljetnice nastanka i objavljivanja Deklaracije.

11) U kojemu naglašava vlastitu tradiciju zasnovanu na ideji o slobodi i ravnopravnosti među narodima, te kao osnovni cilj nagovještava borbu protiv svih vrsti nacionalizama i za debirokraciju i decentralizaciju kulturnog života.

pokrajinama, jasno je da se MH uspjela održati, te ujedno nastaviti borbu za očuvanje i afirmaciju hrvatske nacionalne kulture. Stoga nije slučajan ovaj Tomičićev govor i isticanje povezanosti sadržajnih i idejnih perspektiva njegove Zajednice i MH. Vidi se to najbolje iz npr., jezičnih rubrika u listu u kojima su se provodile ideje zacrtane u Deklaraciji, iz upućivanja na zajednički rad Hrvata i Srba preko Matice hrvatske, te pretenzija da HKL postane glasilo niza ogranaka MH u unutrašnjosti i sl.[12]

No, unatoč svim tim neosporivim idejnim vezama između HKL-a i Matice Hrvatske, HKL nije bio, kako to pogrešno navodi Hrvoje Matković, Matičin list, niti je MH na bilo koji način sudjelovala u izdavanju ili propagiranju Zajedničinog mjesečnika.[13] U svom djelovanju list je bio samostalan, a neki od suradnika lista bili su članovi Društva književnika Hrvatske.[14] Pored toga, list je dodatno karakterizirala i činjenica da među članovima uredništva nije bilo niti jednog člana Komunističke partije, osim pjesnika Ferde Škrljca,[15] što će reći da iza lista nisu stajale nikakve strukture vlasti, pa se uistinu može govoriti o listu neinstitucionalnog i vanpartijskog karaktera.

4. Prvi broj

Kao mjesečnik Zajednice samostalnih pisaca TIN list je izlazio od travnja 1968. do studenog 1969. tijekom kojeg je izašlo devetnaest brojeva, s tim da je posljednji, devetnaesti broj, od studenog 1969., uništen u samoj tiskari.

Osim što je često mijenjao sjedišta uredništva,[16] HKL se tiskao u čak četiri tiskare. Prvih sedam brojeva tiskano je u tiskari *Epoha* na Savskoj cesti 122, nasuprot *Vjesnikovom neboderu.* Potom su u Šibeniku, u tiskari *Štampe,* tiskani brojevi 9 i 10, ali zbog nesporazuma s tamošnjim direktorom, HKL ubrzo prelazi u riječku tiskaru *Novog lista;* tu su također tiskana samo dva broja (10 i 11). Ostali brojevi tiskani su u ljubljanskoj tiskari *Ljudske pravice* u kojoj je tiskan i, pred rotacijskim strojem spaljen, posljednji 19. broj HKL-a.

Osim Z. Tomičića, glavnog i odgovornog urednika, te Mihajla Maruševskog,[17] tajnika i prvog Tomičićevog zamjenika, ostali članovi uredništva bili su Ivan Boždar, Matija

12) Upravo zbog navodnih veza "*pododbora*" MH u Mostaru i propagiranja HKL –a u BiH, vodit će se sudski proces protiv prof. Ivana Alilovića 1970. godine; vidi knjigu "*Tragom slučaja Alilović*", Ljubuški-Zagreb 1993.

13) Hrvoje Matković, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, Zagreb 1995., (dalje: Matković, Suvremena) na 232., kaže: "*Hrvatski nacionalni program vrlo je otvoreno propagirao Matičin Hrvatski književni list.*

14) Tako npr., jedan od urednika lista Julije Derossi, u svojim sjećanjima ističe da "*list nisu izdavale nikakve službene organizacije, nikakve "legalne strukture", nego nekolicina izrazitih individualaca, skupljenih zbrda-zdola, povezanih često više osobnim poznanstvima i dugogodišnjim prijateljstvima nego nekim jasnim i čvrstim političkim stavom.*" Ognjište, br. 1, Godina I, Zagreb, svibanj-lipanj 1990., J. Derossi, Drž'te se dečki – Sjećanja na Hrvatski književni list, 137. str.; dalje: Derossi: Drž'te se.

15) O tome će Tomičić: "*Mi nismo bili komunisti, jedini član Saveza komunista među nama bio je Ferdo Škrljac. Zato su ga prije kraja našeg izlaženja jako maltretirali njegovi komiteti i sekretari. Prošao je specijalnu torturu.*" U: Pavković, Razgovori, 96.

15) O tome više kada bude riječ o zabrani Zajednice samostalnih pisaca TIN i HKL-a, te o suđenju njegovu uredniku Zlatku Tomičiću 1972. godine.

16) HKL je svoje prvotne prostorije imao u podrumu zgrade tadašnjeg Pionirskog kazališta *Trešnjevka.* danas *Trešnja*, u Mošćeničkoj ul. 1, gdje im je veliku podršku davao tadašnji direktor kazališta Vid Fijan. Poslije su se preselili u Preradovićevu ul. br. 39, da bi svoj posljednji broj dočekali u Haulikovoj ul. br. 4.

17) Od trećeg broja Maruševski će obnašati dužnost zamjenika glavnog i odgovornog urednika i tako će biti sve do broja 14. kada je podnio ostavku, a na njegovo mjesto došao Ladislav Ružić.

Pokrivka,[18] Julije Derossi, Joja Ricov i Veljko Vučetić. Budući da je bio izrazito velik broj članova kako uredničkog odbora, tako i uredničkog vijeća lista, a kako ćemo se s pojedinim autorima članaka susretati analizirajući pisanje samoga mjesečnika, ovom ću prigodom samo pobrojati ostale važnije članove spomenutih uređivačkih tijela HKL-a: Jovan S. Prica, Enver Čolaković, Jakov Gotovac, Mirjana Matić-Halle, Jure Juras, Zvonimir Kulundžić, Stanko Škare, Ferdo Škrljac, Juraj Lončarević, Nikola Pulić, Bruno Bušić,[19] Tomislav Antunović, Mato Mađerić, Tin Kolumbić, Stipe Vuković.

U prvom broju nalazi se opširni programatski uvodnik *"Sloboda istine"* koji, kako se to navodi u podnaslovu, sadrži *"idejnu i sadržajnu perspektivu"* HKL-a. U njemu se najprije kritiziraju sve negativnosti u hrvatskoj književnosti i kulturi (sivilo periodike, nedostatak kritičnosti, odbačenost i zanemarenost nekih imena u našoj književnosti, zanemarenost pokrajinske književnosti i njena nepovezanost sa Zagrebom itd.), te se naglašava njihova neovisnost, kritičnost, posvećenost afirmaciji djela anonimnih pisaca, mladih talenata, radnika i seljaka, te usmjerenost prema domaćoj nacionalnoj književnosti. Posebice je važna izjava da oni[20] ne žele *"biti samo zagrebačko glasilo, kao većina naših književnih smotri"*,[21] već da žele biti *"republički list, list SR Hrvatske; zato smo ga i nazvali Hrvatski književni list, a ne zagrebački književni list"*.[22] O nazivu lista na istoj, naslovnoj stranici, komentator HKL-a ističe: *"Naslov našeg lista jasno određuje njegovu pripadnost i njegove pokretače, no mi izričito naglašavamo da su njegove stranice širom otvorene svim autorima"*.[23]

5. Nomen est omen

Stavljanje hrvatskog pridjeva u naslov jednog lista nije bio samo izraz opredijeljenja njegovih pokretača, nego i jedinstven slučaj u poslijeratnoj hrvatskoj publicistici da se jedan časopis uopće nazove hrvatskim. Isticanje nacionalnog sadržaja u naslovu vuklo je za sobom mogućnost da se čitavom listu, kao i njegovim izdavačima, pripiše atribut *"nacionalista"* i *"šovinista"*.[24] S druge strane, upravo je ta činjenica da je list bio *hrvatski* i da je želio biti ne samo zagrebačko već i republičko glasilo, otvoreno domaćim stvaraocima i posvećeno njegovanju i afiramciji hrvatske kulture, jezika i povijesti, utjecala na simpatije

18) Boždar i Kopriva su se povukli iz uredništva prije izlaska 3. broja zbog toga što su, navodno, *"zajedno s Jozom Mršićem i Radojkom Ivasović htjeli napraviti puč i uništitit list, odnosno prilagoditi potrebama Saveza komunista i jugoslavenske vlasti, ali su bili razbijeni te su se povukli."*: Pavković, Razgovori, 94.

19) Bruno Bušić ubijen je u atentatu jugoslavenske tajne policije u Parizu, 16. listopada 1978. godine. U uredničko vijeće HKL-a ulazi u broju 11, a već se u broju 12 nalazi u uredničkom odboru. Upravo s HKL-om, kako to lijepo ističe Živko Stržić u svom članku *"Bruno Bušić – Zlatko Tomičić"*, Hrvatski rukopis, br. 2/CXXX, 16. studenog 1993., Zagreb, 14-15, započinje Bušićeva publicistička djelatnost koja će biti nastavljena i nakon nasilnog gašenja HKL-a u *"Hrvatskom tjedniku"*. Baš će Bušićevi članci biti jedni od *"najeksplozivnijih"* u listu, kao npr. onaj o sudbini Mimarine donacije ili, pak, članak o žrtvama rata. Dakako, o svemu tomu bit će više kazano kasnije.

20) Misli se na stav uredništva. Taj su uvodnik napisali Z. Tomičić i M. Maruševski zajedno.

21) HKL, br. 1, God. I, travanj 1968., 1 str.

22) Isto.

23) Isto. Inače, komentare je, na naslovnici lista, najvećim dijelom do svoje ostavke pisao Maruševski.

24) Što se vrlo često i dešavalo iako, doduše, nevezano toliko direktno uz ime mjesečnika, koliko uz ono što je u njemu pisano (pitanje hrvatskog jezika i povijesti, iseljavanja hrvatskih građana u inozemstvo, odlijevanja prihoda iz Hrvatske u druge republike i sl.)., pa se list optuživao za *"prenaglašavanje hrvatstva"*, *"širenje nacionalističke propagande i šovinizma koji nepodnošljivo peče i pali"*, te da *"ide na štetu odnosa između Srba i Hrvata u SRH"* itd.

koje je list proizveo kod dobrog dijela kako domaćeg tako i iseljenog stanovništva.[25]

Pišući o fenomenologiji pridjeva hrvatski u naslovu lista, Živko Strižić ističe da je uspjehu lista i velikoj nakladi upravo pridonio pridjev hrvatski.[26] Govoreći o istoj temi i nazivajući HKL-ovu čitalačku publiku *"neslužbenom hrvatskom javnošću"*, Julije Derossi te zasluge pripisuje kako imenu lista, tako i njegovoj *"otvorenoj hrvatskoj orijentaciji."*[27]

Budući da je bio mjesečnik samostalnih pisaca, književnika i kulturnih radnika, u listu su dominirale teme iz kulturnog područja. Tako su stalne rubrike bile one posvećene, npr., jeziku: *Suvremeni književni jezik* (urednik Derossi) i *Jezična zrna,* koja je uređivao lektor HKL-a Božidar Vančik, zatim povijesti: *Kulturno povijesni portreti* (posvećeni istaknutim ličnostima iz hrvatske povijesti kao, npr. Andriji Jamometiću, Jurju Draškoviću, A. Starčeviću, F. Supilu, braći Radić, E. Kvaterniku), te likovnoj problematici o kojoj je pisao Joja Ricov. Iako u listu nisu surađivala poznata imena iz tadašnjeg kulturnog života Hrvatske (npr. Krleža, Marinković, iako im je, prema svjedočenjima urednika, suradnja bila nuđena), na stranicama HKL-a našao se čitav niz uglednih imena od kojih ću navesti samo nekolicinu: Zvonimir Kulundžić,[28] Ivan Mužić, Vladimir Košćak, Dubravko Jelčić,[29] Josip Bratulić, Aleksandar Stipčević, Enver Čolaković, Salih Alić, Mirjana Matić-Halle, Nikola Pulić, Veljko Vučetić,[30] Joja Ricov[31] i mnogi drugi.

Ipak, u listu su vrlo rano značajan prostor počele zauzimati i teme iz političkog i gospodarskog života zemlje. I dok su prvotne kritike *("provincijalnost", "listić nepoznate duhovne skupine", "smušeno duhotvorenje")* bile usmjerene prvenstveno na ručun njegovog kulturnog sadržaja i to kao jednom književnom listu, kritike uzrokovane političko-ekonomskim člancima (npr. članci o žrtvama rata, Mimarinoj donaciji, hrvatskom iseljavanju, odlijevanju deviza itd.) odredit će daljnju sudbinu lista. Kritike koje su počele stizati s raznih partijskih foruma, službenih listova, te od partijskih rukovodilaca, polako su prerastale u neku vrstu optužnice koja će naposlijetku presudno utjecati na konačnu zabranu daljnjeg izlaženja ovog mjesečnika.

---

25) Svjedoče o tome brojna pisma iz Zapadne Europe, SAD, Kanade, Australije, Novog Zelanda itd. koja su bila objavljivana u rubrici posvećenoj pismima čitatelja - "*Odjeci*". Inače, iz inozemstva su iseljenici slali svoju pretplatu na HKL, te naručivali i kupavali knjige koje je Zajednica izdavala. Upravo zbog tih veza s emigracijom (objavljena pjesma Mirka Vidovića, političkog emigranta iz Francuske, intervju s Matom Meštrovićem, te, navodno, financiranja lista od strane nekih "*emigrantskih krugova*", kao i primanje emigrantskog tiska) zabranjuje se 1970. godine daljnji rad Zajednice samostalnih pisaca TIN.

26) *"Da se Glasilo kojim slučajem zove, recimo: Zephir, ne vjerujem da bi imalo takvu nakladu i toliku čitateljsku falangu. Da se List zove samo Književni list, ni tada ne bi naklada tako brzo rasla. Da se ovaj list zove nekim najegzotičnijim imenom, ne bi tako naglo rastao i množio se. Tu tajnu moramo dakle tražiti u pridjevu "hrvatski."* HKL, br. 13, God. II, svibnja 1969., 5

27) Derossi, Drž'te se, 140. Među ostalim, kaže: "*Znali su me također znanci i prijatelji pitati zašto se list zove "hrvatski", a ja sam obično odgovarao da je to zato što nije kineski i mislio sam da je to dobar štos. Zapravo se u tom pitanju zrcalila tadanja tragika hrvatske nacije.*"

28) Njegova knjiga "*Atentat na Stjepana Radića*" izašla je 1967., a u 3. br. HKL (lipanj 1968.) izašao je Tomičićev prikaz te knjige preko cijele stranice pod nazivom "*Sila i samovolja*". U prvom broju je objavljen intervju s njim pod naslovom "*Osloboditi se straha*", a u br. 11. novi razgovor s ovim, 1994. g. preminulim, hrvatskim publicistom, bibliologom i povjesničarem.

29) U br. 12 (travanj 1969.) uredništvo lista će objaviti pojedine izvatke iz članka D.Jelčića objavljenog u časopisu "*Kritika*", br. 47, 1969., 97-104, u kojemu je on kritizirao urednika lista "*Glasa Slavonije*", Vladimira Oršanića zbog njegova protivljenja da objaviti u svom listu prikaz knjige Većeslava Holjevca "*Hrvati izvan domovine*" Dubravka Horvatića i to zbog "*ne prevelike popularnosti te knjige u nas*", te mogućnosti uznemiravanja međunacionalnih odnosa u Slavoniji tom temom. Također, u istom broju Jelčić je HKL-u dao intervju pod nazivom "*Književnost – temelj narodne samosvojnosti*".

30) Pjesnik i prozaik, urednik, izdavač i prodavač svojih djela i časopisa "*Kerub*" i "*Zrenik*" i suradnik brojnih drugih časopisa, umro je 9. veljače 1999. O ličnosti ovog iznimnog i osebujnog pisca vidi članak J. Mamića, Glas koncila, br. 10 (1290), 7. 3. 1999., 6.

U slijedećem dijelu ovog rada zadaća je analizirati spomenute članke i optužbe koje su na adresu njihovih autora i samog lista stizale s raznih mjesta i od različitih osoba iz političkog i kulturnog života Hrvatske. Pritom sam članke selektirao prema tematici koju obrađuju na političke, gospodarske i kulturne, vjerujući da je to, ako ne najsretniji i najbolji, a ono bar najpregledniji način da se prikaže osnovna problematika jednog uistinu kompleksnog lista.

6. Političke teme

Vrlo se rano listu počelo zamjerati da se kao književni list previše bavi politikom i političkim problemima, tada aktualnim u SFRJ. Stoga je uredništvo zarana zauzelo jasan i afirmativan stav prema političkoj tematici na svojim stranicima, ne libeći se analizirati sve ono što nužno utječe na život zajednice u kojoj pišu i rade: *"Pogledajte potpunu sterilnost i amorfnost naše književnosti koja od politike bježi kao mačka pred psom, a dužnost je pisca da bude pošten svjedok svog vremena. Za razliku od književnika mi smo književni radnici, mi živimo s našim narodom, jedemo s njim zajednički kruh i dijelimo sol, osluškujemo sve glasove i prihvaćamo svako progresivno kretanje, mi smo s političkim životom zemlje povezani neraskidivim krvotokom, a taj se život mora nužno reflektirati u našim djelima."*[32] List si je takvim stavom nepobitno privukao čitalačku publiku, ali jednako tako i *krimen* političkog časopisa što će presudno utjecati na karakter osude kojom je Zajednica samostalnih pisaca zabranjena. Naime, u obrazloženju Osude stoji, uz ostalo, i ovo: *"Napisima u svom listu, koji među ostalim tretira i teme političkog sadržaja, upušta se u političke rasprave i kritike ZAJEDNICA prekoračuje pravilima zacrtan program i time udruženju daje i obilježja političkog značaja."*[33]

Budući da je HKL često bio napadan kao nacionalistički i šovinistički list, pogledajmo najprije kakav je bio odnos lista prema Srbima u Hrvatskoj.

6.1. Hrvati i Srbi u HKL-u. U prije već spominjanom govoru urednika Tomičića na Matičinoj godišnjoj skupštini izražen je jasan stav pokretača lista o položaju i nužnoj suradnji Srba i Hrvata u Hrvatskoj[34] kroz instituciju MH. Zanimljivo je da se prva kritika HKL-a odnosila upravo na ovu Tomičićevu konstataciju i da je prvi prigovor listu upućen baš u vezi pitanja odnosa između Hrvata i Srba u SR Hrvatskoj.

Radi se zapravo o pismu koje je čitateljica Sofija Pavičić poslala na adresu uredništva i koje je bilo objavljeno, zajedno s odgovorom uredništva i Derossija (na kojeg se ono također odnosilo) u 3. broju HKL-a, pod zajedničkim naslovom *"Dijalog Pavičić-HKL"*. U pismu Pavičićka kritizira uvodnik *"Sloboda istine"* zbog toga što se u njemu *"ne zastupa*

31) Pjesnik, dramatičar, književni i likovni esejist, antologičar i prevoditelj, nositelj brojnih međunarodnih nagrada, među kojima je i nagrada "*Parthenope Aurea*", s pergamenskim imenovanjem "*Cavaliere dell' Arte 1997*" (Vitez Umjetnosti 1997.) Svečane akademije "*Neapolis*" za lijepe umjetnosti, znanosti i književnosti u Napulju. Detaljnije o osobi J. Ricova vidi u njegovoj knjizi "*Nečastivom ubrk*", Zagreb 1997., posebice autobiografski esej "*Moj antifašizam*" (195-210), te "*Glas koncila*", br. 10, 7. ožujak 1999. god., 7.

32) HKL, br. 5, God.1, kolovoza 1968., 1. Zanimljivo je, kad je riječ o politici, da će Zvonimir Berković, jedan od urednika "*proljećarskog*" *Hrvatskog tjednika* govoreći o tom listu i okolnostima u kojima je izlazio reći o HKL-u i ovo: "*Novinarski profesionalci držali su se po strani. Nisu vjerovali da bi ovaj hibrid apolitičnog "Telegrama" i* ***prepolitičnog*** *disidentskog "Hrvatskog književnog lista" mogao ostvariti čak ni onih bijednih pet tisuća biblijskih kruhova...*" U Z. Berković, Dvojni portreti, Rijeka 1998., 222.

33) HKL, broj 1(20), God. III, travanj 1994., str.4.

34) Vidi 5.

dovoljno ravnopravno s hrvatskim narodom i srpski narod u Hrvatskoj."[35] Razloge tome vidi u činjenici da u uvodniku uopće nije spomenuta suradnja Zajednice samostalnih pisaca TIN sa srpskim kulturnim društvom *"Prosvjeta", te kritizira mišljenje da se kulturna suradnja može odvijati između Hrvata i Srba samo preko MH, kada uz nju postoji i "Prosvjeta"*. Osvrće se također i na pisanje J. Derossija u rubrici "Zgodno-nezgodno" (humoristično-satirička rubrika koju je on uređivao i u kojoj je, u br. 2, kritizirao TANJUGOV informativni servis za regionalnu štampu koji *"opskrbljuje naše pokrajinske listove člancima koji su pisani istočnom varijantom hrvatskosrpskog jezika, pa je to nekorektno prema pokrajinskim listovima u SR Hrvatskoj"*.[36] Zamjera mu da on, kao prosvjetni radnik iz Gospića i Like u kojoj je i ona rođena, ne vodi dovoljno računa o, kako kaže, *"osjetljivom terenu, na kojem treba paziti na svaku izgovorenu ili napisanu riječ"*,[37] aludirajući na zbivanja iz II. svjetskog rata i međunacionalne odnose u Lici.

U odgovoru uredništva naglašava se da u Hrvatskoj ne postoje dvije kulture – hrvatska i srpska – nego samo jedna zajednička i Srbima i Hrvatima, ističući da su i MH i *"Prosvjeta"* u kulturnom pogledu u Hrvatskoj jednako hrvatske koliko i srpske. Dokaz tome vide u već višestruko očitovanoj suradnji Srba i Hrvata putem niza ogranaka MH u pokrajini. Derossi, pak, upozorava na svoj dugogodišni kulturni i prosvjetni rad u Gospiću kojim su, nada se, zadovoljni jednako i lički Srbi i lički Hrvati, ističući da je njegova rubrika prvenstveno satirična.

Kad je u pitanju odnos lista prema Srbima u Hrvatskoj od posebne je važnosti suradnja ličkog Srbina Jovana S. Price koji se od 3. broja pojavljuje kao novi urednik HKL-a.[38] U 4. broju javlja se člankom *"Tako je govorio Savica"*, gdje otvoreno brani naslov lista od optužbi da se u njemu krije *"klica novog hrvatskog šovinizma."*[39] Iako ne izravno, spomenuti se članak referirao na prije spominjanu polemiku Pavičić-HKL. Pricin je članak dobio na važnosti već samim time što se u prilog pisanju HKL-a našao jedan lički Srbin, nastavnik i pisac iz nacionalno mješovite sredine, kojemu bi se teško moglo pripisati da je hrvatski nacionalist i šovinist. S druge strane, pišući o slozi i suživotu ličkih Srba i Hrvata, te stavljajući se na stranu HKL-a - bivajući kasnije i jednim od urednika toga lista - Jovan je S. Prica posredno stao u zaštitu svoga kolege[40] i gospićkog profesora Derossija čije je pisanje Pavičićka, deklarirавši se ujedno kao Hrvatica, nazvala opasnim za suživot nacionalno mješovite Like.

Otvaranjem pitanja odnosa Srba i Hrvata u SRH, načeto je poglavlje posvećeno pitanju (ne)ravnopravnosti položja Hrvata i Hrvatske u cjelokupnoj jugoslavenskoj zajednici koje

35) HKL, br. 3, God. I, lipanj 1968, 10.

36) HKL, br. 2, God. I, svibanj 1968., 11.

37) HKL, br. 3, 10.

38) Iako je Prica bio jedini Srbin u uredništvu, HKL je imao dosta suradnika Srba, pa čak i dopisnika iz Srbije. Zanimljivo je, da se u zabranjenom br. 6 (rujan 1968.), nalazi u rubrici "*Odjeci*", 2, pismo Radomira Rajkovića, tadašnjeg producenta Televizije Beograd u kojem piše: "*Druže Tomičiću! Samo nekoliko rečenica. Najpre da ti kažem da mi se HRVATSKI KNJIŽEVNI LIST vrlo dopada. To kažem bez konvencionalnosti. Tako mislim. Na strani sam vaših upornosti. Srdačan pozdrav svima u redakciji.*" Inače, Prica je bio nastavnik u jednom ličkom selu, te su mu u izdanju Matice hrvatske izašle dvije zbirke pripovijedaka. U HKL-u surađivao je do samoga kraja.

39) "*Ako netko u imenu HKL vidi znak šovinizma – vara se. Hrvati se nemaju čega stidjeti. ... HKL je jedno normalno i časno ime u granicama naše životne prakse i istine. Bitno je da u njemu piše NAROD i da on živi za NAROD. ... Zato se on i zove HRVATSKI jer je isključao iz srca poštenih Hrvata, a njih ima nekoliko milijuna. Tako mislim i tako osjećam ja – mali čovjek, lički Srbin. Tako osjećaju stanovnici moje napaćene i razjedane Doline i cijele Like.*" U: HKL, br. 4, God. 1, srpanj 1968. 10.

40) U svojim sjećanjima Derossi navodi da je Pricu poznavao u Gospiću još za njegovih studentskih dana kada se ovaj istaknuo kao izvanredni student na Pedagoškoj akademiji.

41) Citat posuđen iz naslova razgovora s Jurjem Lončarević objavljenim u br. 8 , God. I, studeni 1968., 11.

se, zapravo, nadovezivalo na rasprave koje su se na političkoj razini i preko republičkih tijela novog partijskog vodstva SR Hrvatskoj vodile upravo tih godina. Činjenica da se zbog jednog malog članka posvećenog upravo međunacionalnim odnosima, ovoga puta u Vojvodini, zabranio šesti broj lista, te da se taj podatak, među ostalima, našao kao sastavni dio Osude, zavređuje da se posvetimo na trenutak i toj temi.

6.2. Panonski problemi.[41] Seriju članaka o položaju Hrvata u Vojvodini otvara Juraj Lončarević[42] u četvrtom broju HKL-a iz svibnja 1968. godine. Riječ je o povećem članku pod nazivom *"Za višedimenzionalnu Vojvodinu"* u kojemu Lončarević konstatira opravdanost kritike Milenka Palića, objavljene u časopisu *"Komunist"* od 6. lipnja 1968., na knjigu *"Vojvodina – znamenitosti i lepote"*, izašloj u Beogradu spomenute godine, a u kojoj se ignorira sve nesrpsko u Vojvodini. Autor članka upozorava na konstantnost neobjektivnih prikaza i isključivosti kada je u pitanju Vojvodina, upozoravajući pritom na pisanje Borislava Mihajlovića koji je u jednoj svojoj *"poetskoj panorami izostavio sve narode osim srpskog, tako da su se neki književnici iz Vojvodine sami pobunili protiv takve neobjektivnosti."*[43] Kako bi dokazao prije navedenu dosljednost u ovakvom načinu pisanja o Vojvodini, Lončarević spominje i nedavno izrečenu teoriju Miljenka Filipovića objavljenu u *"Zborniku za društvene nauke Matice srpske, 47/67"* prema kojoj su svi Šokci pokatoličeni Srbi. Odgovarajući na takve tvrdnje, u daljnjem tekstu autor donosi kratku i sažetu povijest ukorijenjenosti Hrvata u životu Vojvodine.

U rujanskom broju iz iste 1968. godine, nadovezujući se na ovaj Lončarević članak, javlja se i Miroslav Vaupotić člankom *"A Hrvati Srijemci"*. Vaupotić piše o udjelu srijemskih pisaca u hrvatskoj književnosti, upozoravajući da bi se o tom pitanju trebalo studioznije i svestranije posvetiti. Također, napominje da se u dvadeset godina socijalizma u Vojvodini uglavnom govorilo o Srbima i ponešto o Mađarima, dok se o Hrvatima, *"kojih u Srijemu, Bačkoj i ostaloj Vojvodini ima 200 tisuća stanovnika (među kojima i dosta naseljenika) tek stidljivo, usput i jedva zamjetivo piše."*[44] Dio krivice za takav položaj Vaupotić nalazi u *"nesavjesnosti, narodnoj stidljivosti, kompleksu manje vrijednosti i bojažljivosti, asimilatorskim sposobnostima mimikrije i pretapanja u "državotvorne" narode (Srbi i Mađari, unitaristički Jugoslaveni) tamošnjih Hrvata."*[45]

Na istoj stranici, u lijevom donjem uglu, našao se još jedan članak posvećen istoj tematici. Riječ je malom članku Tome Jurkovića *"Za bratstvo i ravnopravnost"* koji je bio povodom zabrane čitavog 6. broja HKL-a. Pozivajući se na gornji članak Jurja Lončarevića Jurković ističe *"šovinističku nastrojenost"* nekih srpskih pisaca, prije svega već spomenutog Miljenka Filipovića. Pritom izražava čuđenje što jedan takav stav[46] uopće može naći mjesto na stranicama jednog znanstvenog časopisa kao što je *"Zbornik za društvene nauke Matice srpske"*. Između ostalog navodi i ovu činjenicu koja je citirana u

42) Lončarević je napisao najveći broj članaka o vojvođanskim Hrvatima, o njihovoj kulturi, običajima, položaju, povijesti itd. Inače, Juraj Lončarević-Đuro rođen je u Srijemskoj Mitrovici 3. ožujka 1930., gdje je završio pučku školu i pet razreda gimnazije. U Zagrebu je završio preostala tri razreda gimnazije, te je na Filozofskom fakultetu 1956. diplomirao slavistiku. Bavio se ponajviše rodnim Srijemom i Vojvodinom, te Hrvatima u Mađarskoj. God. 1972. uhićen s još dvojicom hrvatskih pisaca-Vojvođana i odveden u istražni zatvor u Subotici gdje je i osuđen na godinu i pol dana zatvora koje je odslužio u kaznionici svog rodnog grada Mitrovice. Umro je 23. listopada 1997. godine.

43) HKL, br. 4, God. I, srpnja 1968., 4.

44) HKL, br. 6, God. I, rujna 1968., 4.

45) Isto.

46) Da su svi Šokci pokatoličeni Srbi.

47) HKL, br. 6, God. I, 4.

tekstu Osude kao jedan od inkriminirajućih dijelova zbog kojih je zabranjen šesti broj: *"Hrvatski narod u Vojvodini (Bunjevci i Šokci) imao je prilike u prošlosti, pa i za vrijeme stare Jugoslavije "unatoč veoma teškim iskustvima" jasno očitovati i svoju narodnosnu pripadnost i svoje osjećaje birajući na listi Hrvatske seljačke stranke svoje zastupnike i šaljući ih u parlament zajedno s ostalim hrvatskim zastupnicima. S tim činjeničnim stanjem hrvatski narod je stupio i u Novu Jugoslaviju uz potpuno ustavno jamstvo i svog individualiteta i jedinstva!!! I odakle i mogućnost i hrabrost tim pojedincima i ustanovama, da to danas stavljaju pod upitnik?"*[47] I na koncu Jurković zaključuje:[48] *"Jer – recimo otvoreno – danas hrvatski narod u Vojvodini ima manje prava u toj pokrajini, nego i narodne manjine u njoj! Vratili smo se u danas – kako pojedini roditelji izjavljuju – kad su Madžari (na sjeveru, a Talijani na jugu) branili hrvatskoj školskoj djeci, da u školi govore svojim materinjim jezikom – ikavštinom! I je li itko od odgovornih hrvatskih političara i drugih odgovornih ustanova vodi o tom računa i može li se na tom što promijeniti, da parole bratstva i ravnopravnosti ne ostanu prazne fraze, koje će pogoditi samo one koji proti takvom stanju – negoduju..."*[49]

Rješenjem Okružnog suda u Zagrebu od 22. listopada 1968. godine zabranjeno je daljnje rasparčavanje ovog broja HKL-a zbog spomenutog Jurkovićevog članka. Kao glavni razlog navodi se *"zlonamjernost autora, koji je iznio očigledno lažne, izopačene i alarmantne tvrdnje koje su podobne da izazovu uznemiravanje naših građana,*[50] *bez obzira na to kojemu narodu ili narodnosti pripadaju u našoj socijalističkoj zajednici."*[51] Dalje se navodi, unatoč opravdanoj kritici tendencioznosti i šovinizma u djelima nekih srpskih pisaca o Hrvatima u Vojvodini tih godina, da Jurkovićevo pisanje *"nanosi i povredu časti ugleda i dostojanstva naših naroda, jer se želi pokazati da u nas postoje društveno-političke snage usmjerene na ugnjetavanje izvjesnih naroda unutar naše bratske i ravnopravne zajednice u više nacionalnoj državi."*[52]

Sličnog karaktera bile su i optužbe koje su se pojavile na stranicama nekih zagrebačkih novina, poput npr. *"Vjesnika u srijedu"*, gdje se u rubrici *"Političke bilješke"*, u neautoriziranom članku pod naslovom *"Proizvodnja šovinizma"* navodi da je jedan zagrebački list, ne navodeći koji, *"tvrdnjama o tobožnjoj neravnopravnosti Hrvata u Vojvodini neosnovano optužio najširi krug društvenih snaga u toj pokrajini kao šoviniste."*[53]

Tako se stvorila paradoksalna situacija u kojoj se kritičare šovinističkih pojava kod nekih pojedinaca i ustanova u jednom dijelu Jugoslavije (u ovom slučaju prema hrvatskom stanovništvu u Vojvodini od strane nekih srpskih autora) proglašava šovinistima.[54] Povodom zabrane[55] uredništvo je lista podnijelo žalbu koju je Vrhovni sud, upravo negdje na godišnjicu djelovanja Zajednice samostalnih pisaca TIN (23. XI. 1968.), odbio kao neosnovanu naredivši izvršenje presude, tj. zaplijenu i uništenje 6. broja HKL-a.

Unatoč "težini" teme i tereta zabrane, list i dalje nastavlja obrađivati teme vezane uz vojvođanske Hrvate. Tako je već u sljedećem, sedmom broju velik prostor posvećen ponovno Bunjevicima i Šokcima. U članku pod naslovom *"Subotica"* citira se izjava dr. Josipa Andrića od 24. XII. 1938. zapisana na stranicama *"Jutarnjeg lista"* da je *"Zagreb*

48) I taj je dio citiran u tekstu obrazloženja Osude i zabrane rada Zajednice samostalnih pisaca TIN.

49) HKL, br. 6, God. I, 4.

50) Podcrtao I. Šute.

51) Tekst Osude u HKL, br. 1 (20), God. III, travnja 1994. 4.

52) Isto.

53) Vjesnik u srijedu – Jugoslavenski informativni tjednik, Zagreb, 20. XI. 1968., br. 864, 1.

54) Vidi o tome zanimljivo razmišljanje Stipe Vukovića u HKL-u, br. 8, God. I, studeni 1968., na 12.

svim Hrvatima nacionalni i kulturni svjetionik, a nama Bunjevačko-Šokačkim Hrvatima više nego drugima."[56] Na sljedećoj stranci nalazi se članak Ilije Džinića, kulturnog radnika iz Sombora o *"Kulturnom doprinosu Hrvata u Somboru pod Ugarskom do prvog svjetskog rata"*, da bi preko tri stranice J. Lončarević donio pregled naljepših pjesama Bunjevaca i Šokaca pod naslovom *"Pjesništvo dunavskih Hrvata"*. U 8. broju nalazi se, uz priloženi zemljovid Bačko-Baranjskih Hrvata, već spominjani intervju s J. Lončarevićem pod naslovom *"Panonski problemi"*. Ističući kako je panonska regija jedan od najzapuštenijih krajeva u umjetničkom i kulturnom pogledu, te da od 24 Akademijina instituta niti jedan nije lociran u Slavoniji, Lončerević traži i potiče jači i svrsishodniji dodir vojvođanskih Hrvata sa Zagrebom i obrnuto.

Konačno, u 12. broju javlja se povodom izbora za savezne poslanike u Vojvodini i Bruno Bušić. Njegov je članak *"Izborna "mirođija" iz Vojvodine"* potaknut pisanjem stanovitog R. Popovića u beogradskoj Politici od 20. III. 1969. godine. Ovaj je u članku *"Novi Sad: žene kao "mirođija"* objavio opširan razgovor s Jožefom Šoltezom, predsjednikom Izborne komisije Pokrajinske konferencije SSRN koji je izjavio da je *"na ovim konferencija za kandidate za savezne poslanike u Vojvodini izabrano 19 Srba, 6 Mađara, 3 Slovaka i jedan Crnogorac"*,[57] dodavši pritom da se *"ovoj nacionalnoj strukturi ne bi moglo prigovoriti, osim što nema nijednog Rumuna."*[58] Vršeći usporedbu nacionalne strukture stanovništva u Vojvodini, te donoseći pritom i tablicu, Bušić zaključuje kako iz tih priloženih podataka, kao i iz popisa stanovništa, proizlazi da Hrvati čine treći po brojnosti (iza Srba i Mađara) narod u Vojvodini, te dodaje: *"Zbog toga se mi htjeli ili ne htjeli moramo upitati: ne smatra li predsjednik Izborne komisije Pokrajinske konferencije SSRN Vojvodine drug Jožef Šoltez, a isto tako i drugovi iz uredništva "Politike" da su Hrvati u Vojvodini "Srbi katoličke vjere", kao što je to ne tako davno napisao Moskovljević i mnogi drugi prije njega, ili su možda za njih Hrvati u Vojvodini građani drugog reda, koji nemaju građanskih prava da budu birani u Saveznu skupštinu?"*[59] Bušić usput daje i glavne podatke o nacionalnoj strukturi zastupnika u Saboru SR Hrvatske 1967. godine poručujući Šoltezu i "Politici" da je prema popisu pučanstva iz 1961. u SRH bilo 80,3% Hrvata, te 15% Srba koji su, unatoč svom ukupnom manjinskom udjelu u stanovništvu republike, imali 126 saborskih zastupnika više (437 ukupno) no većinsko hrvatsko pučanstvo (311 zastupnik).

Prema svemu gore navedenomu, možemo zaključiti da je HKL problemu vojvođanskih Hrvata posvećivao veliku pozornost. U nizu spominjanih članaka isticao se loš sveukupni položaj hrvatskog pučanstva u toj pokrajini, unatoč brojnosti i velikoj kulturno-povijesnoj tradiciji. Tim se napisima, možda i neizravno, htjelo upozoriti na neke nedosljednosti u međunacionalnim odnosima u Jugoslaviji tih godina, pogotovo kada se u obzir uzimao položaj Srba u Hrvatskoj i njihova velika zasupljenost, unatoč manjinskoj brojnosti, u svim političkim tijelima Republike. Također, pokazalo se da je svako zadiranje u pitanje međunacionalnih odnosa, pa makar ono doticalo i neke devijacije i šovinističke eskapade (poput pisanja o Šokcima kao *"pokatoličenim"* Srbima), nužno za sobom nosilo mogućnost osude za *"narušavanje bratstva i jedinstva naroda SFRJ"* i stvaranje atmosfere *"uznemiravanja i međusobnih optuživanja građana jugoslavenske socijalističke zajednice"*.

55) Za koju je Stanko Škarc, prema svjedočanstvu Z. Tomičića, rekao da je uslijedila zato jer je članak bio – protuustavan! Vidi: Pavković, Razgovori, 102.

56) HKL, br. 7, God. I, kolovoz 1968., 3.

57) HKL, br. 12, God. II, travanj 1969., str.16.

58) Isto.

59) Isto.

6.3. Omladinci protiv *"vala mladih šovinista".* U novogodišnjem je broju zagrebački *"Vjesnik"* upriličio razgovor s jedanaestero, kako oni navode u naslovu, *"mladih ljudi"* oko pitanja kako mladi ljudi vide svijet, Jugoslaviju i sebe u njoj, te što bi mijenjali u nacionalnim odnosima u Jugoslaviji. Razgovor je vođen pod zajedničkim naslovom *"Oštro, negdje i užareno, ali u suštini graditeljski"*. Zajedničko svim odgovorima jest inzistiranje na *"odgajanju u internacionalističkom i komunističkom duhu"*, na *"Jugoslavenstvu"* i na *"općoj osudi šovinsitičkih skretanja kod novog vala "mladih šovinista"* Ovaj mi se razgovor učinio zanimljivim, kako zbog ilustracije nekih gledišta o nacionalnom pitanju u Jugoslaviji prezentiran preko stranica jednog službenog dnevnika, tako i zbog "šovinističkih" konotacija koje je ta *"grupa mladih"* pripisala HKL-u, te još nekim časopisima u Hrvatskoj. U tu svrhu izdvojio sam odgovore nekih od intervjuiranih osoba koje su se izravno odnosile na HKL.

Tako, primjerice, student Stanko Posavec, govoreći o pojavi nacionalizma u Jugoslaviji navodi da posebno opasnim smatra onaj *"koji se javlja u sredstvima javnih komunikacija i koji se koristi različitim javnim formama da se istrčava bilo putem "Hrvatskog književnog lista" ili druge štampe itd."*[60]

Slično misli i njegov kolega Željko Pintar koji HKL-u pridodaje i Savez katoličke omladine, smatrajući ih *"grupicom ljudi koji žive u nekakvom mračnjaštvu nacionalnog ugnjetavanja."*[61]

Najkonkretniji od čitave grupe ispitanika bio je student Luciano Lukšić kojemu je *"poznat jedan novi val, val "mladih" šovinista koji je okupljen oko "Hrvatskog književnog lista", s podrškom "Glasa koncila", katoličke crkve."*[62] Dalje dodaje i ovo: *"Sistematskim radom grupa oko "Hrvatskog književnog lista" okupila je oko sebe sve "velikane" hrvatske književnosti, održavali su sastanke na kojima su govorili o "lijepoj našoj" (kao da je ona ugrožena), i uz misu, dija-projekcije. Oni sada "haraju" po svim skupovima, tražeći svoja "prava". Uzmite, npr. Književni petak na kojem više nema riječi o književnosti, tu se "hrvatuje" na sva zvona. Ili posljednja skupština Saveza studenata na Filozofskom fakultetu na kojoj je izražena "bojazan" što u Hrvatskoj previše ljudi govori "istočnom varijantom" jezika."*[63]

Suočen s takvim optužbama HKL reagira nizom članaka-odgovora svojih urednika i čitatelja, nazivajući pritom intervjuirane *"kvintetom komedijaša", "jedanaestoricom veličanstvenih upregnutih od Mandića i Mirka Bošnjaka za obračun s HKL-om."*[64] Zajedničko svim tim člancima je konstatacija da je ovaj razgovor samo nastavak obračuna novinskog poduzeća "Vjesnik", koji ima monopol nad cjelokupnim novinstvom u SR Hrvatskoj, s njihovim listom, te da su spomenuti predstavnici omladine odgovarali suhoparno i referatski služeći se određenim i gotovim frazama (čak i službeno napuštenim). No, ono što je ovdje puno važnije jest činjenica da je HKL, zajedno s *"Glasom koncila"*, optužen za promicanje nacionalističko-šovinističkih tendencija, što će s vremenom, kako list bude ulazio u završnu fazu svog izlaženja, postati jednim od najčešćih argumenata u diskvalifikaciji lista i Zajednice koja ga izdaje. S druge strane, ovakve osude dobijaju dodatno na težini kada se uzme u obzir da se pojavljuju negdje u isto vrijeme kada je zabranjen dvobroj tada jedinog satiričnog i humorističnog lista u SR Hrvatskoj –

60) Vjesnik, 31. XII., 1 i 2. I. 1969., 7.
61) Isto.
62) Isto.
63) Isto.
64) Tako su i naslovljeni članci Nikole Pulića i J. Derossija vezani uz ovaj "*Vjesnikov*" intervju.

"Paradoksa", zbog, kako se navodi u obrazloženju zabrane, *"nacionalističko-šovinističkih tendencija, vrijeđanja SSSR-a i oktobarske revolucije, jugoslavenskog državnog rukovodstva."*

6.4. Polemike: Mandić – HKL. Tijekom svog osamnestomjesečnog izlaženja HKL je izazivao svakovrsne kritike, posebice od strane listova *"Vjesnikove"* novinske kuće. Na većinu njih HKL je reagirao bilo putem zajedničkog stava uredništva, bilo preko svojih suradnih i urednika ponaosob. Među najčešćim kritičarima posebice su se isticali *"Vjesnikov"* novinar Dražen Vukov-Colić, te Mirko Bošnjak i Dane Oblak. No, jedna od najkonstantnijih polemika vodila se između Igora Mandića, novinara *"Vjesnika"*[65] i tjednika *"Vjesnika u srijedu"* i HKL-a.

Pišući o avangardi u Hrvatskoj, Mandić se koncem '68. prvi puta dotiče HKL-a navodeći kako je taj *"list uvjeren da je baš on onaj ovan-predvodnik za kojim grne stado naših ovaca (jer je, jadan, eto, sebi utuvio da mnogi oponašaju njegove ideje)."*[66] Dva tjedna poslije, u povećem članku posvećenom HKL-u,[67] Mandić ovaj list optužuje za politiziranje preko pjesama koje mjesečnik objavljuje na svojoj naslovnoj stranici.[68] Mandić u tekstu pretpostavlja da redakcija lista tendenciozno bira one pjesme koje bi eventualno mogle odgovarati trenutnim političkim, društvenim i ekonomskim prilikama u zemlji. Tu prije svega misli na Ujevićevu pjesmu *"Hrvatskim mučenicima"* i Krležinu *"Pjesmu iz hrvatske krčme"*, te navodi: *"Skrivajući se pod skute Ujevića i Krleže, HKL čisto i bistro daje nam na znanje da te njihove pjesme i danas cijeni aktuelnima upravo u smislu i duhu u kojemu su one svojedobno bile napisane. To je, zapravo, čisto politikanstvo. Uvrstiti Ujevića i Krležu u svoje suradnike, i to stihovima što su jednom bile malne politički programatski nadahnute, danas je, ako ništa drugo, nepristojno."*[69]

Inače, kada je riječ o pjesmi Miroslava Krleže, kako naglašava Tomičić,[70] sporan je bio stih: *"Sada, u hrvatskoj krčmi, crveni maršal / visi u novoj rami..."* Sporna je, naime, bila aluzija na maršala Tita, predsjednika Republike, iako o njoj nije moglo biti govora, budući da je pjesma nastala 1921. godine, te se odnosila na Petra I. Mrkonjića. Zanimljivo je da se Derossi prije objavljivanja pjesme pismeno obratio Krleži s molbom da dopusti HKL-u njeno objavljivanje, upozorivši ga da će njegovo eventualno neodgovaranje smatrati prešutnim znakom odobravanja (što se na kraju i dogodilo, te je pjesma izašla u 8 broju, u studenom 1968.).

Istog mjeseca u *"Vjesniku"* se pojavljuje članak Mirka Bošnjaka u kojemu se HKL izravno optužuje zbog *"prozirnih politikantskih tendencija"*,[71] te mu se poriče da je hrvatski, a još manje književni.[72]

65) U dnevniku "*Vjesnik*" Mandić je pisao u rubrici koja se zvala "*Notes*" i tu je objavljena većina članaka koji su se odnosili na pisanje HKL-a.

66) Vjesnik, 14. XII. 1968., "Ima li avangarda leđa", 8.

67) Riječ je o članku "*Eskalacija politikantsktva u "Hrvatskom književnom listu"*", objavljenom u "*Vjesniku u srijedu*"(dalje: VUS) , Zagreb, 25. XII. 1968., 4.

68) Misli se na pjesme Domjanića, Šenoe, Ujevića, Kranjčevića, Matoša, Krležc i drugih hrvatskih pjesnika koje su redovito izlazile na naslovnici lista. Cilj je uredništva bio da se na taj način pripravi mala antologija hrvatskog rodoljubnog pjesništva.

69) VUS, Zagreb, 25. XII. 1968., 4.

70) Pavković, Razgovori, 108-9. O odnosima HKL-Krleža vidi u časopisu "*Ognjište*", br. 1, God. I, Zagreb, svibanj-lipanj 1990., te u Derossi, Drž'te se, 142.

71) Vjesnik, 28. XII. 1968., "*Politikanti na grbači kulture*", 7.

72) Zato ga Bošnjak vjerojatno i naziva "*takozvani*" HKL.

Kako se je u *"Vjesnikovom"* tisku pojavilo koncem 1968. nekoliko članaka u kojemu se, kao što smo vidjeli, kritizira pisanje HKL-a, uredništvo je lista, smatrajući da se radi o promišljenim klevetama, poslalo na članke u *"Vjesniku"* od 14., 28., i 31. prosinca ispravak po Zakonu o štampi. Budući da *"Vjesnik"* nije donio odgovore, uredništvo HKL podnijelo je Okružnom sudu u Zagrebu tužbu radi donošenja ispravka. Jednako tako još je podnešena, prema Krivičnom zakonu, i tužba radi klevete. Međutim, obje tužbe odbačene su kao neosnovane.

HKL u 8 broju posvećuje velik dio prostora člancima koji su zapravo bili odgovor na pisanje Igora Mandića: *"Kondotjer"* Maruševskog, *"Krčmarenje"* Tina Kolumbića, *"Pomanjakanje vida"* Krešimira Sablje, *"Povratak tavarišča Ždanova"* Živka Strižića. I tijekom 1969. godine nastavlja se polemika Mandić-HKL[73] iz koje bih na ovom mjestu izdvojio jedan detalj. Već je spomenuto da je Mihajlo Maruševski, glavni Tomičićev pomoćnik i zamjenik glavnog i odgovornog urednika, podnio ostavku u lipnju 1969, u 14. broju HKL-a. Kao glavni razlog spominje se upravo Mandićev članak *"Od "Spremnosti" do lekcija o demokraciji"*. U tom je članku Mandić, ne navodeći identitet osobe na koju se tekst odnosti, konstatirao da *"čitavoj našoj zemlji lekcije iz demokracije dijeli jedan od urednika koji je za vrijeme rata, tj. u vrijeme NDH, bio suradnik lista "SPREMNOST", što je nosio podnaslov "Misao i volja ustaške Hrvatske".*[74] *Opisujući taj list kao "ogavan, rasistički, antižidovski i protusavezнički bastion"*, Mandić dodaje: *"I tako, kad je profil tog lista bio već potpuno očit, dakle tečajem 1943. godine, javlja se u njemu svojim "beletrističkim" prilozima, i jedan od budućih urednika HKL-a. Ako je netko u "Spremosti" tiskao čak jedino i meteorološke izvještaje, on danas nema nikakva moralnog prava da nam soli pamet o tome kako moramo urediti našu federaciju, kako se trebamo odnositi prema reformi, on nema nikakva prava da nam putem lista što ga potpisuje kao urednik servira lekcije o "pravoj" demokraciji, o bratstvu i jedinstvu, napokon o tome tko jest, a tko nije šovinist."*[75] Maruševski[76] je doista za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske surađivao u ustaškom listu *"Spremnost"*, gdje je objavljivao tekstove pod pseudonimom Michel de My. Kako se, uz to, njegova ostavka vremenski poklapa s Mandićevim člankom, vjerojatna je Tomičićeva tvrdnja da je taj članak bio povodom njegove ostavke. Na njegovo mjesto zamjenika glavnog urednika izabran je Ladislav Ružić.[77]

6.5. Od kritike iseljavanja do *"umilnog hrvatskog blejanja"*. O problemu iseljavanja hrvatskog stanovništva i njegovu odlasku na tzv. privremeni rad u inozemstvo 60-ih godina, prvi je u HKL-u pisao Bruno Bušić u članku *"Narodnosni sastav iseljenika"*. Taj je članak,

73) O tome vidi više u: VUS, 15. I., "*Čija je prćija "hrvatstvo*"", 4; 29. I. "*Otvoreni listić jednom listiću*", 4, 19. III., "*Recepti iz jedne književne kuhinje*", 23. IV, "*Čemu pjesnicima noge*", 4; 28. V. "*Od "Spremnosti" do lekcija o demokraciji*", 3; 13. VIII. "*Mala (srednjoškolska) lekcija iz logike*", 6; 3. XII. "*Kesten-pire Miloša Žanka*", 3.

74) VUS, 28. V. 1969., 3.

75) Isto.

76) Tomičić o Maruščvskom: "*Maruševski je bio sin ruskog carskog generala, koji je nakon dolaska na vlast boljševika pobjegao iz Rusije i živio u Parizu ı Budimpešti, gdje se i Miško, kako smo ga zvali, rodio. Otac Maruševskog je zapravo bio Poljak, ali je morao prijeći na pravoslavlje. Baka Mihajla Maruševskog je bila čuvena ratnica u poljskom ustanku nakon čega je cijela obitelj završila u Sibiru, gdje se Miškov otac i rodio. Majka Mihajlova je pak bila Kozakinja.*" U: Pavković, Razgovori, 95.

Maruševski je odrastao u Zagrebu i, kako kaže Tomičić, "ćutio sc Hrvatom pravoslavnc vjcrc." *Umro je u Zagrebu 11. ožujka 1977. godine.*

77) Poput Bušića pristupio jc HKL-u nešto kasnije nego ostali. U vijeme izlaženja HKL-a još jc studirao filozofiju, a u listu sc bavio unutarnjom politikom, tc jc bio zadužcn za praćenjc tiska koji jc u to vrijeme izlazio u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

naime, odgovor stanovitom Dani Pavlici koji se javio svojim pismom – *"Zašto prenaglašavati"* – u 9. broju lista. U spomenutom pismu Pavlica naglašava da postoji samo jedna zajednica – Jugoslavija i da je svako isticanje nacionalnih imena čisto potenciranje, te nastavlja: *"Neupućen može shvatiti da su Hrvati ugroženi, da im od nekoga u Jugoslaviji prijeti opasnost na opstanak, razvoj, egzistenciju... Može li se u jednoj košnici pčela, ili još bliže, u jednoj kući tačno odrediti i kazati koliko je tko pridonio, dao, odvojio. Može li se onda tražiti nekakva čistoća čiste srpske kulturne i čiste hrvatske kulture...Morali bismo gledati da je to naša SLOVENSKA, HRVATSKA, SRPSKA... – JUGOSLAVENSKA kultura bez obzira da li je netko dao više ili manje."*[78]

Odgovor uredništva na ovo pismo objavljen je u istom broju i u njemu su ponovljeni stavovi o nacionalnoj kulturi,[79] te je iskazano neslaganje s Pavličinom tvrdnjom da je *"val neuposlenosti jednako pogodio sve stanovnike Hrvatske"*, već da je pogodio najviše i upravo Hrvate. Kao prilog takvoj konstataciji uredništvo obećaje da će u sljedećem broju njihov stručnjak za gospodarstvo priložiti brojčane i statističke dokaze. Taj gospodarski stručnjak bio je B.Bušić koji se oglasio spomenutim člankom u kojem ističe da iseljavanje, tj. nova gospodarska emigracija, sa svim svojim negativnim i pogubnim uzrocima i posljedicama, nije podjednako pogodila sve republike i narode jugoslavenske socijalističke zajednice. Obrazlažući svoju tvrdnju na temelju najnovijih ispitivanja broja i sastava novih iseljenika Z. Komarice u njegovim člancima *"Naše inozemne migracije danas"* u VUS-u – inozemno izdanje -. od 30. X., 6. XI. i 13. XI. 1968., Bušić zaključuje da je *"udio iseljenika u ukupnom broju pučanstva kod Hrvata veći nego kod bilo kojeg drugog naroda ne samo u socijalističkoj Jugoslaviji, nego i u svijetu."*[80] Bušić dalje navodi kako iseljavanje *"ugrožava biološki i gospodarski razvitak hrvatskog naroda,"*[81] te da također *"ispražnjeni prostor potiče prekomjernu nutarnju selidbu pučanstva iz drugih republika, što može imati nepoželjnih posljedica za opći društveno-gospodarski razvitak, za njegovu stabilnost, skladnosti i domete."*[82]

Na ovaj Bušićev članak reagirao je na stranicam *"Vjesnikove"* panorame tjedna Dražen Vukov-Colić podužim člankom *"Umilno 'hrvatsko' blejanje."* Na početku članka Vukov-Colić ponavlja Bošnjakovu tvrdnju da HKL nije ni hrvatski ni književni list, već da je to *"uporan, tvrdoglav i lukav udvarač"*[83] hrvatskog naroda, čiji je *"zagrljaj gnjecav, njegov dah miriše po naftalinu, njegova je poezija sentimentalno bajanje, a njegova proza podgrijani mit."*[84] Referirajući se na Bušićev članak, Vukov-Colić ističe kako jasan odgovor o tome tko tjera Hrvate u tuđinu, HKL ne daje, pa tako list *"stvara shizofreničku situaciju – narod propada, a neprijatelja. nema."*[85] Uzroke takvom pisanju on nalazi u HKL-ovsku *"blefu o Hrvatima kao izabranom narodu"* prema kojemu bi ta *"grupica"*[86] *najradije uzurpirala čitavo hrvatstvo, svo njegovo srce, razum i mišljenja."*[87]

Uredništvo HKL-a vrlo je brzo reagiralo na ovaj Vukov-Colićev članak nazvavši ga najuvredljivijim novinskim tekstom *"natopljenim mržnjom i iskićenim psovkama,*

78) HKL, br. 9, God. I, prosinac 1968., 11.
79) Vidi polemiku Pavičić-HKL na 14-16.
80) HKL, br. 10, God. II, siječanj 1969., 2.
81) Isto.
82) Isto.
83) Vjesnik, 15. II. 1969., 5.
84) Isto.
85) Isto.
86) Misli na Zajednicu samostalnih pisaca TIN.
87) Vidi bilj. 87.

uvredama, neistinama i podmetanjima",[88] te dodajući da je nedopustivo *"ispred riječi BLEJANJE stavljati riječ HRVATSKO jer hrvatski narod nije stoka i ne da se kao stoka – ne da se kao ovca klati ni od vukova ni od Colića."*[89]

Problem iseljavanja bio je zapravo početak analize općih gospodarskih prilika u SR Hrvatskoj i Jugoslaviji. No, prije no što prijeđemo na ekonomsku problematiku zadržat ćemo se na još dva Bušićeva članka koja su smatrana *"najeksplozivnijima"* i koja su, u dobroj mjeri, zadirala u pitanja koja su u ono vrijeme smatrana *"nedodirljivima"* i o kojima druge publikacije nisu pisale. Riječ je o člancima o žrtvama II. svjetskog rata i o Mimarinoj donaciji.

6.6. Žrtve rata. Bušićev članak o žrtvama rata na području Jugoslavije nastao je upravo u vrijeme kada se pitanje žrtava i sveukupnog ljudskog stradanja u ustaškom koncetracijskom logoru Jasenovac intenzivno zaoštrilo.[90] Posebno se to odnosi na niz članaka posvećenim toj problematici u kojima se donosio niz nategnutih i kontradiktornih podataka u kojima se broj tamošnjih stradilnika višestruko uveličavao. Neposredni povod članku bilo je nedavno ubojstvo ustaškog pukovnika i nekadašnjeg zapovjednika Jasenovca - Vjekoslava Maksa Luburića u španjolskoj Carcagenti, 20. travnja 1969. godine.[91]

Koristeći se podacima zadnjeg popisa pučanstva prije II. svjetskog rata iz 1931. godine i prvog popisa nakon rata, 1948., Bušić zaključuje kako se može *"vrlo lako ustanoviti, da je najviše demografske i ratne gubitke imala SR Hrvatska i hrvatski narod uopće",*[92] te pritom donosi tabelarne podatke o prirastu pučanstva na tadašnjem području pojedinih republika u razdoblju od 1921. do 1931. i od 1931. do 1948. godine. Ističući kako je *"pod utjecajem Rankovića i njegove šovinističko-hegemonističke grupe došlo do stanovite nedosljednosti kod iznošenja zločina i udjela pojedinih neprijateljskih postrojba u masovnim zločinima nad nedužnim pukom"*[93] autor članka iznosti primjer *"Vojne enciklopedije"* i njenog jednostranog pisanja o pojmu četnik. Jer, osim nekoliko općenitih fraza o povijesti četničkog pokreta, pod tim se pojmom ne može naći ništa o masovnim zločinima četnika prije I. svjetskog rata i tijekom samog rata nad Makedoncima i Albancima, o zločinima nad nesrpskim narodima u monarhističkoj Jugoslaviji, te o zločinima tijekom II svjetskog rata (Višegrad, Foča itd.). Za razliku od toga, navodi Bušić, zločini ustaša su se ne samo preuveličavali nego se njihova *"neposredna moralna, a naravno i kaznena, odgovornost prenosila na cijeli hrvatski narod."*[94]

U nastavku teksta Bušić spominje popis žrtava rata iz 1941.-45. godine koji je u listopadu i studenom 1964. obavilo Savezno izvršno vijeće SFRJ, a koje, u vrijeme pisanja članka (riječ je o proteku pet godina!), računski centar Saveznog zavoda za statistiku SFRJ u

88) HKL, br. 11, God. II, 28. veljače i 1. ožujka 1969., str.7.

89) Isto.

90) God. 1964. započela je i 1966. završila izgradnja jasenovačkog spomenika čiju je izgradnju financirao Aleksandar Ranković, predsjednik Saveznog odbora SUBNOR-a. Tada Spomen područje počinje djelovati kao institucija koja izdaje svoje publikacije (*"Kronika pakla"*, *"Klopka za koljače"*, dokumentarni film *"Evanđelje zla"* itd.) u kojima se izravno odgovornost za ustaške zločine prenosi na čitav hrvatski narod, a čitava problematika logora u Jasenovcu dobiva dnevno-politički karakter. S druge strane, počinju se javljati i odgovori hrvatskih znanstvenika protiv takvih tendencioznih tvrdnji. (Tuđman, Bušić).

91) Članak je objavljen u srpanjskom broju HKL-a., dakle, samo tri mjeseca nakon Luburićiva ubojstva.

92) HKL, br.15, God. II, srpanj 1969., str.2.

93) Isto.

94) Isto. Bušić navodi i Brijunski plenum 1966. kada je ustanovljeno od strane Komisije za reorganizaciju unutrašnjih poslova SRH da je Rankovićeva policija vodila evidenciju o milijun i tristo tisuća građana SRH, držeći, zapravo, cijeli narod pod političkim nadzorom.

Beogradu još nije obradilo i javno prezentiralo. Međutim, Bušić na temelju prethodnih podataka Republičkog zavoda za statistiku SR Hrvatske u Zagrebu, uz tabelarni prikaz, donosi sljedeći zaključak o veličini žrtava rata: *"... najveći broj žrtava rata s područja SR Hrvatske otpada na poginule u NOB-i i savezničkim vojnim postrojbama; broj žrtava ove kategorije iznosi 51. 949 ili 28, 03% od ukupnih žrtava. Ako ovom broju dodamo 3. 747 ubijenih zarobljenika pripadnika NOV i POJ (u zarobljeništvu ih je bilo 7. 388), onda se broj nastradalih boraca NOB-e penje na 55. 696 ili 30, 05% od ukupnih žrtava. U logorima interniraca (Auschwitz, Buchenwald, Mauthausen, Dachau, Jasenovac, Stara Gradiška, Jadovno, Srijemska Mitrovica) nastradalo je 51. 534 osoba ili 27, 81% od ukupnih žrtava rata; inače u logorima interniraca bilo je zatvoreno 88. 294 osoba s današnjeg područja SR Hrvatske. Strahote logorskog života preživjelo je tek njih 36. 760 ili 41, 63%."*[95]

Ovaj se Bušićev zaključak glede broja ratnih žrtava, posebice onih logorskih, te njegova završna konstatacija prema kojoj najveći broj žrtava II. svjetskog rata otpada na Hrvate, nikako nije slagao sa službenim brojkama koje su prikazivale potpuno drukčije stanje stvari. Tako primjerice spominjana *"Vojna enciklopedija"* piše o 600.000 židovskih, srpskih i antifašističkih žrtava u Jasenovcu, 72.000 u Jadovnu, 75.000 u Staroj Gradiški, oko 10.000 u Srijemskoj Mitrovici, te više tisuća u logorima: Slano na otoku Pagu, u Đakovu, Sisku, Jastrebarskom, Koprivnici i drugdje.

Od 1965. pa sve do uhićenja godinu dana poslije i osude na deset mjeseci zatvora, Bušić je bio zaposlen u Institut za historiju radničkog pokreta kojem je na čelu tada bio dr. Franjo Tuđman, pa se Bušić, među ostalim, koristio i rezultatima tamošnjeg Centra za znanstvenu dokumentaciju. Tomičić u svojim sjećanjima spominje da je Bušić spomenuti članak napisao uz Tuđmanovu astistenciju i odobrenje, te govori o vezama između Tuđmana i HKL-a: *"Franjo Tuđman je volio HKL i bio sretan da izlazi, pa nam je često slao svoje ideje, pozdrave, čestitke i primjedbe. Sve to preko Bruna. Tuđman je to govorio Šćukancu,*[96] *a Šćukanec Brunu. On je odobrio Bruni da piše u HKL-u o žrtvama rata, dok mu je Većeslav Holjevac dao materijal o Mimari. Kada sam ja pisao svoju knjigu kao odgovor Milošu Žanku, Tuđman je preko Bruna poslao više dragocjenih teza koje sam ja dobro u svojoj knjizi iskoristio. Ona je izašla kao šapirografirani rukopis u 80 primjeraka."*[97]

Zanimljive su te veze Franje Tuđmana, do 1967. čelnog čovjeka IHRP-a, te HKL-a, koje su se održavale preko Bušića i nisu bile vezane samo za ovaj članak, već su bile dalje nastavljene i razvijane za vrijeme izlaženja lista. Na koncu, i sama je zabrana, kako navodi Tomičić, prouzročena dijelom upravo i zbog tih veza. Naime, zadnji 19. broj HKL-a zabranjen je zbog podlistka slovenskog generala Jake Avšiča[98] u kojem je ovaj kritizirao službeni – srpski – jezik JNA i zagovarao uvođenje slovenskog komandnog jezika u vojne postrojbe u SR Sloveniji. Tomičić povodom toga kaže: *"Eto, tako je završilo Brunovo petljanje s jugo-generalima, s Tuđmanom, Avšičem, jer je Bruno očito preko Tuđmana došao u dodir s Avšičem."*[99]

Inače, Bušićev je članak o žrtvama rata poslije bio pretiskan u *"Hrvatskoj reviji"* (1969., str. 491-95) i u knjizi *"Bleiburška tragedija Hrvatskog Naroda"* (1976., str. 466-74). Još razrađeniji, te potkrijepljen novim dokumentima i bilješkama, ovaj je članak Bušić

95) HKL, br. 15, 3.

96) Dragutinu, Tuđmanovu zamjeniku u Institutu.

97) Pavković, Razgovori, 124.

98) O kojem će biti više riječi u poglavlju o jeziku u HKL-u i zabrani lista.

99) Pavković, Razgovori, 115. Bušić je, također, u br. 17 HKL-a objavio opširan prikaz, sa popratnom fotografijom, knjige Franje Tuđmana *"Velike ideje i mali narodi"*, koja je upravo 1969. godine izašla u izdanju Matice hrvatske.

objavio i u *"Hrvatskom tjedniku Danica"* (27. lipnja 1977., br. 25., str. 1, 16, 17; srpnja 1977., 16-18).

O sudbini Mimarine donacije. Neposredno prije zabrane HKL-a i odlaska u inozemstvo[100] Bušić je objavio u HKL-u dokumente (pisma) koji su neposredno teretili samog Aleksandra Rankovića da se okoristio krađom umjetničkih predmeta iz Mimarine donacije. Radi se, naime, o pismima Ante Topića Mimare dr. Grgi Gamulini, Većeslavu Holjevcu i Saveznoj skupštini SFRJ koje je Bušić donio u skraćenim verzijama u pretposljednjem broju lista, te ih popratio vlastitim komentarom.

Mimara je nakon završetka II. svjetskog rata donio odluku da svoju umjetničku zbirku (koju je skupljao od 1920.) pošalje u Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju, te da se on sam tu definitivno i nastani. Početkom 1948. godine uputio je kamionima Jugoslavenske vojne misije u Berlinu, čiji je tadašnji šef bio Većeslav Holjevac, jedan dio te zbirke u Zagreb s ciljem trajne pohrane u Strossmayerovoj galeriji. Drugi dio zbirke, koji je za vrijeme rata bio skriven kod njegovog prijatelja u Pragu, Mimara je predao u veljači iste godine ambasadoru FNRJ u Čehoslovačkoj Marijanu Stilinoviću, također kao poklon Strossmayerovoj galeriji. Dvije godine poslije, dakle 1950., predao je Jugoslavenskoj vojnoj misiji odnosno potpukovniku Sibinoviću još dvadeset slika majstora namijenjenih istoj galeriji u Zagrebu. Međutim, nakon što ih je poslao u FNRJ, Mimara ništa nije doznao o sudbini umjetničkih vijednosti poklonjenih zagrebačkoj galeriji, a radilo se sveukupno o 133 eksponata.

U pismu Gamulinu, Mimara izravno tereti UDB-u odnosno njenog šefa Aleksandra Rankovića da je upravo u njegove ruke pala poklonjena umjetnička zbirka, a u drugom, koje je uputio Većeslavu Holjevcu,[101] Mimara precizira glavnog destinatara kojemu je zbirka bila namijenjena: *"Ja te stvari, iz moje vlastite zbirke, koje su neosporivo moje vlasništvo, nisam poklonio nekakvoj službenoj ili privatnoj osobi nego sam poklonio mom viteškom i plemenitom Narodu Hrvackom. Za taj moj poklon ja ne tražim nikakvu protuuslugu, ja se veoma čudim da nakon skoro 19 godina te stvari, od velike umjetničke vrijednosti, nisu bile nigdje izložene i javno pokazane."*[102]

22. lipnja 1969. godine ipak je održana izložba izabranih djela (izabrane zato jer se ostale umjetnine nisu mogle pronaći ili dobiti iz Beogradu). Među tih 79 izložaka našlo se i dvanaest slika i skulptura iz Mimarine donacije Srossmayerovoj galeriji, koje je *"beogradski Narodni muzej "**posudio**" Strossmayerovoj galeriji"*[103] za ovu izložbu. Nazivajući ovaj slučaj jedinstvenim primjerom u svijetu prema kojemu *"nezakoniti vlasnik zakonitom vlasniku **posuđuje** njegove vlastite vrednote"*[104] Bušić zaključuje: *"I umjesto da s indignacijom i gađenjem odbije tu "posudbu" Strossmayerova galerija starih majstora u JAZU, po starom hrvatskom običaju, potpisuje obvezu, da će te umjetnine vratiti nakon zatvaranja izložbe."*[105]

U korespodenciji s Gamulinom Mimara tvrdi da je po Titovoj želji ujedno preuzeo i dužnost restitucije kulturnih dobara odnesenih za vrijeme rata iz Jugoslavije.[106] Pritom je,

100) Nakon zabrane HKL-a Bušić odlazi u Francusku, tj. u Pariz gdje se koristi francuskom stipendijom i studira političku ekonomiju i sociologiju. U Zagreb se ponovno vraća u travnju 1971., te počinje pisati u Matičinom *"Hrvatskom tjedniku"*.

101) 17. ožujka 1966. godine.

102) HKL, br. 18, 8; podcrtao I. Šute.

103) Isto.

104) Isto.

105) HKL, br. 18, 9.

106) Ovih je 90 umjetnina Mimara izlučio iz Goeringove zbirke i one su bile svojevrsna nadoknada za mnogobrojne opljačkane i uništene umjetnine na području Jugoslavije u II. svjetskom ratu.

navodi, pronašao 90 slika i raznih umjetničkih predmeta koje je poslao u Beograd kako bi ove bile podijeljene raznim republičkim institucijama. No, Mimara s razočarenjem ističe da je sve to UDB-a odnosno njen šef Aleksandar Ranković zadržala u Beogradu. Tu posebice spominje primjer poprsja iz pješčanog kamena Marije Burgundske iz XV. st. koje je Ranković osobno pohranio u svom beogradskom stanu.

7. Gospodarske teme

Godine 1965. u Jugoslaviji dolazi do privredne reforme koja je trebala biti *"početak najradikalnije reforme privrednog sistema od uvođenja radničkog samoupravljanja 1950. godine."*[107] Međutim, kao što su to već naredne godine pokazale jugoslavenska je privreda umjesto napretka zapala u stagnaciju. Unatoč očitoj krizi povećane su njene obveze glede punjenja raznih, pretežno državnih, fondova čija je prvenstvena namjena bila usmjerena prema financiranju velikih investicijskih programa razvoja u raznim krajevima Jugoslavije (pretežno na Kosovu, Srbiji). Takav način financiranja doveo je do poremećaja u raspodjeli nacionalnih dohodaka, te do uvećavanja federalnih, bankarskih i drugih fondova.

Potaknuto zahtjevom Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske za općom revizijom ekonomske politike Jugoslavije, Savezno je izvršno vijeće započelo koncem 1967. sa višemjesečnim raspravama i analizama. Osnovni zahtjevi hrvatskog rukovodstva temeljili su se na potpunoj analizi sveukupne bilance federacije, analiza i revizija monopolnog položaja centralnih (saveznih) banaka, te na tome da se smanje obveze privrede i ukine centralizacija kapitala na nivou federacije (osim fonda za pomoć nerazvijenima). Drugim riječima, tražene su promjene u samom karakteru federacije i prenošenje nekih njenih nadležnosti na republike. Međutim, ti zahtjevi Hrvatske nisu bili prihvaćeni od strane savezne vlade, pa je hrvatsko partijsko vodstvo koncem 1968. organiziralo savjetovanje o tim i sličnim problemima. Naglasivši još jednom svoje uporno traženje razvlašćenja federacije na korist republika i uvođenje tržišne privrede, na tom je savjetovanju ujedno i osuđena ekonomska politika federacije.

Ovako izraženi stav CK SKH napalo je Predsjedništvo SKJ na svom zasjedanju, tražeći odgovornost nekih istaknutih osoba iz hrvatskog partijskog vodstva. Tada je Tito svojim autoritetom zaštitio hrvatsko rukovodstvo, izjavljujući da je i sam govorio ono, što je traženo na partijskom savjetovanju u Hrvatskoj.[108] No, s vremenom doći će do pojačavanja sukoba posebice glede raspodjela financijskih sredstava akumuliranih u federaciji, odljeva prihoda iz republika, te sveukupnih bilanci federacije.

Tada se počinje pojavljivati u političkim razgovorima poznata uzrečica da je u ekonomskim pitanjima Hrvatska, u odnosu na federaciju, u manjini i da je često taj odnos 5:1 na njenu štetu. Ta su se pitanja počela razmatrati i analizirati i u sredstvima javnog priopćavanja. U tom kontekstu valja promatrati i HKL koji je tom problemu posvetio značajnu pažnju, ponajviše zahvaljujući Bušiću.

7.1. Problem razdiobe viška rada i druge teme. U svojoj rubrici "Zgodno-nezgodno" J. Derossi citira i upućuje čitateljstvo lista na, kako kaže, *"zanimljiv i poučan"*[109] *članak Šime Đodana "Problemi razdiobe u našem društvu." Radi se o članku koji je te godine*

107) Bilandžić, Historija, 313.
108) Matković, Suvremena, 232.
109) HKL, br. 2, God. I., svibanj 1968., 11.

izašao u Matičinom časopisu "Kolo" (br. 3) u kojemu Đodan, referirajući se na postojeću gospodarsku situaciju u zemlji, traži "konkretnu političku akciju protiv unitaristično-etatističkih snaga koje su glavna kočnica progresivnom razvoju našeg društva",[110] te da se *"reduciraju ekonomske, kulturne i druge funkcije federacije i njena uloga odredi u skladu sa suverenom voljom svakog naroda SFRJ."*[111] Tim je Đodanim citatom načeta ekonomska problematika u listu čiji će putokazi biti zacrtani u dvama komentarima u kojima je naglašeno pitanje odlijevanja viška rada iz Hrvatske u državne fondove i druge republike federacije. U time se komentarima, što je još važnije, daje bezrezervna podrška hrvatskom partijskom rukovodstvu koje je ta pitanja tih godina, kako smo upravo vidjeli, iznijelo pred savezna tijela federacije.

Tako se u prvom komentaru naglašava dužnost svakog građanina da *"svojim radom podrži najprogresivnije snage u njihovoj upornoj i poštenoj borbi za samoupravljanje te privrednu i društvenu reformu",*[112] da bi već u slijedećem komentator imenovao te snage: *"Za mene je u ovom presudnom trenutku najprogresivnija snaga u republici CK Saveza komunista Hrvatske. Ti marljivi i hrabri ljudi na čelu s našom republičkom vladom već niz mjeseci muku muče i ljuti boj biju za promjenu deviznog režima (sjetimo se samo da je pretežni dio prihoda od turizma naš), za potpunu reorganizaciju bankarskog sistema, za normalne ekonomske odnose."*[113] U komentaru se još spominje i tadašnji nastup Savke Dabčević-Kučar na TV prilikom kojeg je nagovijestila borbu za nove ekonomske odnose koji će tek na jesen ući u svoju odlučnu fazu.[114]

Nakon tih komentara uslijedio je značajan Bušićev članak pod naslovom *"Raspodjela viška rada"* u kojemu je podvrgnuo kritici Jugoslavensku investicionu banku (JIB)[115] i njenog direktora Milenka Bojanića, te istaknuo neprimjerenost i nehumanost u raspodjeli viška rada koja se negativno odrazila na gospodarski rast i cjelokupnu društvenu strukturu Hrvatske.

Neposredni povod pisanju članka bio je zahtjev Izvršnog vijeća SRH da se državni kapital izdvoji iz saveznih banaka i stavi pod poseban režim shodno Rezoluciji VIII. kongresa SKJ. Komentirajući Bojanićevu tvrdnju da ovaj zahtjev IV SRH narušava samoupravna prava radnog kolektiva JIB-a, tvrdeći da u sredstva JIB-a spada tek 35% sredstava federacije, a ne 90% kako pokazuje završni račun banke za 1967. godinu (prema kojem je JIB iste godine raspolagao s 2.245 milijardi starih dinara) Bušić zaključuje kako *"ova banka i njen direktor pokušavaju utajiti i otuđiti od društva ništa manje nego 1.235 milijardi starih dinara."*[116] Osim toga, Bušić navodi i da *"republike koje su imale najveću produktivnost, koja je temelj svakog gospodarskog rasta imaju sada najmanji gospodarski rast i najveću stopu iseljavanja, zbog toga i SR Hrvatska ima ujedno najveću stopu iseljavanja u svijetu i najmanji prirodni priraštaj pučanstva u svijetu."*[117]

---

110) Šime Đodan, *Problemi razdiobe u našem društvu*, "*Kolo*" – časopis za kulturu i umjetnost, br. 3, God. VI (CXXVI), Zagreb, ožujak 1968.; 197; dalje: Đodan, Problemi.

111) Isto.

112) HKL, br.3, God. I, lipanj 1968., 1.

113) HKL, br. 6, God. I, rujan 1968., 1.

114) Komentator zaključuje: "*Mogu reći da sam u tom času shvatio da pred kamerom nije samo jedna izvanredna žena, sveučilišni profesor i ekonomist, nego prvi predsjednik jedne hrvatske vlade.*"; HKL, br. 6, 1.

115) Glavni izvor centraliziranih investicija bio je do 1964. godine Opći investicioni fond iz kojeg je financirana izgradnja novih krupnih gospodarskih objekata bitnih za gospodarski razvoj Jugoslavije. Nakon njegova ukidanja spomenute godine sredstva tog fonda prenijeta su u Jugoslavensku investicionu banku, kao sredstva federacije za investicije u privredi. Direktor te banke bio je Milenko Bojanić koji je u nekoliko navrata ušao u žestok sukob sa zahtjevima IV Sabora SRH.

116) HKL, br. 11, God. II, 28, veljače i 1. ožujka 1969., str.3.

117) Isto. Ovime se Bušić neposredno nadovezuje na već iznešene zaključke o iseljavanju Hrvata koje je iznio u prethodnom, 10. broju, HKL-a.

U slijedećem broju HKL-a Bušić piše o IX. kongresu SKJ (11. do 15. ožujka 1969.)[118] na kojoj su bili odbijeni oni amandmani koje su podnijeli delegati iz SR Hrvatske. Među ostalim, odbijeni su amandmani kojima se traži da devizama u pravilu raspolažu oni koji su ih ostvarili, da se unesu ekonomski kriteriji po kojima će se iskorištavati sredstva Fonda za nedovoljno razvijene, da se iz Fonda kreditiraju radne organizacije iz cijele zemlje ukoliko one najbrže pridonose razvoju nedovoljno razvijenih, kao i da se sredstva Fonda dodjeljuju isključivo po ekomonskim kriterijima. Ističući kako SRH zbog centralističko-etatističkog deviznog sustava gubi godišnje 500 milijardi starih dinara koji se slijevaju u saveznu blagajnu, Bušić zaključuje kako je pravo svakog naroda, zagarantirano gospodarskim i moralnim načelima samoupravnog socijalizma, te samim programom SKJ, da sam odlučuje o razdiobi svog vlastitog nacionalnog dohotka i viška rada, te njihovim raspolaganjem.

Takvoj situaciji o kojoj piše Bušić u znatnoj je mjeri pomogla i činjenica da su u saveznoj administraciji republike bile nesrazmjerno predstavljene, pa je njen nacionalni i republički sastav, uz već postojeće diskrecijsko pravo da sama odlučuje o utvrđivanju uvjeta u privređivanju dovodio do privilegiranosti onih republika koje su u tom tijelu bile znatnije zastupljene.

U članku *"Radnička klasa i nacija"*,[119] koristeći se statističkim podacima iz "Ekonomske politike" o nacionalno sastavu funkcionara u saveznim tijelima, prema kojima su najbrojnije zastupljeni Srbi, Crnogorci, pa tek onda Hrvati, Bušić ističe da taj nesrazmjer u kojima je koncentrirana društvena moć, može pogubno utjecati na cijelu društvenu i gospodarsku strukturu SFRJ. Spominje i nesrazmjer između nacionalnog sastava SKJ i nacionalnog sastava SFRJ, budući da u SKJ ima u odnosu na nacionalnu strukturu Jugoslavije izrazito više Srba i Crnogoraca, proporcionalno Makedonaca, dok ostalih naroda i narodnosti ima manje. Osobito je to uočljivo unutar SR BiH i SR Hrvatske,[120] pa traži usklađivanje ne samo nacionalnog sastava SKJ već i samoupravnih organa i predstavničkih tijela u zemlji i inozemstvu, SUP-a, rukovodećeg kadra JNA itd.

U istom je broju Bušić objavio panoramu o Rijeci na dvije stranice u kojoj je bilo više priloga o ovom gradu. Tu su korišteni i citati iz razgovora Dragutina Haramije, tadašnjeg gradonačelnika Rijeka i kandidata za predsjednika Izvršnog vijeća Sabora SRH, za riječki časopis *"Dometi"*. U tom je razgovoru Haramija iznio nekoliko argumenata u korist postizanja ekonomske samostalnosti *("koja se svodi u suštini na to tko raspolaže viškom, rada")*,[121] kako grada Rijeke tako i SRH. Haramija je istaknuo da je *"od oslobođenja, dakle od 1945. godine, Zagreb prvi puta poslije Zvonimira u Hrvatskoj došao u situaciju da može voditi svoju politiku prema Jadranu,"*[122] zagovarajući i na taj način potrebu samostalnog raspolaganja financijskim sredstvima SRH koja bi se trošila na potrebe od hrvatskog ekonomskog, društvenog i kulturnog interesa.

118) O samom kongresu vidi više u "*Povijest Saveza komunista Jugoslavije*", Beograd 1985.; 437-38.

119) HKL, br. 13, God. II, svibanj 1969., 2 i 6.

120) "*Tako, dok je prema popisu pučanstva iz 1961. godine u SR Bosni i Hercegovini od 3,277.935 žitelja bilo 1,406.053 ili 42,9% Srba, 842,247 ili 25,7% Muslimana, 711,660 ili 21,7% Hrvata, te 275,883 ili 8,4% Jugoslavena, od 133,273 članova Saveza komunista BiH bilo je 1966. g. 76,069 ili 57,1% Srba, 35,049 ili 26,3% Muslimana, 15,693 ili 12,4% Hrvata, te 2,233 ili 1,7% Jugoslavena. Istodobno je u SR Hrvatskoj od 4,159.696 žitelja bilo 3,339.889 ili 80,3% Hrvata, 624.991 ili 15,0% Srba, te 15.560 ili 0,4% Jugoslavena, dok je u Savezu komunista Hrvatske od 221.433 članova od njih 146.024 ili 65,9% Hrvata, 60.602 ili 27,4% Srba, te 6858 ili 3,1% Jugoslavena.*", HKL, br.13. 6.

121) Isto, str.8.

122) Isto.

U to je vrijeme Hrvatska plaćala, kao i druge republike, razne doprinose sukladno svom udjelu u ukupnom dohotku SFRJ: Hrvatska 25,77%, Srbija 24,33%, Slovenija 14,96%..., dok je najmanje plaćala Crna Gora – 2,04%. Naravno, veća centralizacija sredstava išla je na štetu razvijenih republika,[123] jer je ograničavao njihov razvoj, a republike koje su bile aktivni izvoznici[124] bile su oštećivane i nerealnim tečajem dinara, na osnovi kojeg su prikupljane devize u centralni fond.[125]

U pretposljednjem broju Bušić piše o društveno-gospodarskom razvitku Zagreba. Koristići se i ovaj put proračunima dr. Ive Vinskog navodi da su netto investicije na području Beograda u razdoblju od 1947. do 1958. godine bile oko tri i pol puta veće nego na području Zagreba u istom razdolju, iako je Zagreb u to doba ostvarivao veći nacionalni dohodak od Beograda. Kao primjer najvećeg nerazmjera, koji je donekle ublažen dolaskom Većeslava Holjevca za gradonačelnika 1952. god., navodi stambenu gradnju. Dok je u Zagrebu amortizacija stambenih i drugih zgrada izvan ekonomije bila veća za 9 milijarda dinara (računano po investicijskim cijenama iz g. 1953.) od netto investicija u stambenu gradnju, u Beogradu su investicije u stambenu gradnju bile veće od amortizacije za 54,9 milijardi dinara.[126] Sličan slučaj dezinvestiranja pratio je i neke industrijske grane u Zagrebu koje su za grad imale najveću važnost, primjerice – metalnu industriju. U ovoj Bušićevoj duplerici o glavnom hrvatskom gradu pod naslovom *"Društveno-gospodarski razvitak grada Zagreba"*, bio je i posebni članak o Zagrebačkom velesajmu.

Dakle, prateći sva zbivanja na tom polju HKL je donosio analizu i kritiku privrednog sustava zemlje, prateći u dobroj mjeri zahtjeve koje je tih godina saveznoj vladi podnosilo hrvatsko partijsko rukovodstvo.

8. Kulturna tematika – Jezik HKL-a

Jezičnoj tematici bile su u listu posvećene dvije rubrike: Suvremeni književni jezik koju je vodio J. Derossi, te Jezična zrna Božidara Vančika koji je, ujedno, bio i lektorom HKL-a. U svojim napisima o hrvatskom jeziku i Vančik i Derossi zalagali su se za poštivanje jezične posebnosti hrvatskog književnog jezika, poštujući i razvijajući ideje na kojima je temeljena Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika iz 1967. godine. Posebno na važnosti dobiva ta činjenica kada se uzme u obzir da je prof. Stjepanu Babiću, jednom od inicijatora i potpisnika Deklaracije, u to vrijeme bilo zabranjeno da u *"Vjesniku"* objavljuje svoje jezične rasprave.

Stav uredništva prema jeziku najbolje se vidi iz uvodnika koji je Vančik napisao povodom prvog broja svoje rubrike čija se svrha sastoji u čuvanju hrvatskog jezika *"od okrnjivanja i propadanja"*,[127] te *"čišćenja od svih nepotrebnih mu tuđica i njegovog svestranog usavršavanja i razvijanja."*[128] Kada je riječ o tuđicama Vančik prvenstveno misli na riječi iz srpskog književnog jezika *"koje u zadnjim desetljećima iz hrvatske jezične uporabe sve više istiskuju hrvatske riječi i prijete razorenju hrvatskog književnog jezika."*[129]

123) Kakva je bila SR Hrvatska.

124) Hrvatska prije svih. Ujedno je bila i najveći prikupljač deviza od robne razmjene, turizma, doznaka radnika na tzv. *"privremenom radu u inozemstvu"*.

125) Miko Tripalo, Hrvatsko proljeće, Zagreb 1990., 86. O tome piše Bušić u članku *"Nelikvidnost privrede ili nelikvidnost etatizma."*, HKL, br. 17, God. II, rujan 1969., 13.

126) HKL, br. 18, God. II, listopad 1969., 8.

127) HKL, br. 6, God. I, rujan 1968., 6.

128) Isto.

129) Isto.

Upozoravajući da to čišćenje hrvatskog književnog jezika neće otežati jezično razumijevanje između Hrvata i Srba, Vančik zaključuje kako *"nemiješanje jednog naroda u slobodan jezični i uopće kulturni razvitak drugog može samo povećati njihovo međusobno poštivanje i prijateljstvo."*[130] U istom broju objavljeno je opširno reagiranje Julija Derossija na članak prof. Predraga Vranickog objavljenog u časopisu *"Praxis"*, br. 4, 1968. godine, pod naslovom *"Socijalizam i nacionalno pitanje"*, a u kojem je Vranicki govorio protiv onih koji rade *"na povećanju jezičnih barijera"*.[131] Osuđujujući takvo stajalište napominjući kako hrvatski filolozi nisu nikada stvarali riječi kojima bi tendenciozno povećavali razlike između hrvatske i srpske varijante, Derossi ističe kako su *"od 1945. do danas iz hrvatske varijante hrvatskosrpskog književnog jezika, uglavnom administrativnim ili nekim drugim "nejezičnim" putem, istisnute mnoge riječi koje nisu "stvorili" hrvatski filolozi nego su postojale od davnine u hrvatskom jezičnom izrazu."*[132] Ove će zaključne tvrdnje Derossija i Vančika biti posebno dorađene i u cjelini iznesene u Vančikovu članku, koji je zapravo nastao kao odgovor na pitanje jednog čitatelja zašto se se hrvatski jezik danas naziva varijantom. Štoviše, Vančik je u jednom odgovoru čitatelju naglasio da hrvatski jezik nije varijanta, tj. inačica, nikakvog drugog jezika, ističući različitost hrvatskog od svih ostalih južnoslavenskih jezika..[133]

Zaključujući kako o srpsko-hrvatskom odnosno hrvatsko-srpskom kao jednom jeziku ne može biti ni govora Vančik na koncu zaključuje: *"Budući da su hrvatski i srpski već u samom svom korijenu, a ne samo u književnoj uporabi, dva posebna jezika, u nazivima tih jezika posve je suvišan dodatni pridjev 'književni'"*[134]

U tom smislu uredništvo je lista u 13. broju objavilo cjelovit tekst Bečkog književnog dogovora iz 1850. godine, uz, dakako, vlastiti komentar. Ističući kako su potpisnici navedenog dogovora živjeli u zabludi da je jedinstvenost književnog jezika u različitih naroda nekakvo jamstvo za njihov napredak u književnosti, zaključuje se u komentaru da *"jedinstvenost književnog jezika ima smisao samo za nacionalnu kulturnu cjelovitost svakog naroda zasebno"*,[135] te da *"nije potrebno da se ta jedinstvenost nameće različitim narodima mimo jezične stvarnosti."*[136]

---

130) Isto.

131) HKL, br. 6, 3.

132) Isto. U skladu s takvim mišljenjem Vančik, a posebice Derossi, u svojim su jezičnim rubrikama upozoravati na svako zanemarivanje ili namjerno kršenje ravnopravnosti hrvatskosrpske i srpskohrvatske varijante književnog jezika. U br. 2 Derossi je kritizirao TANJUGOV Servis za regionalnu štampu iz Beograda (vidi 14-15) koji opskrbljuje listove u SRH tekstovima koji su pisani istočnom varijantom hrvatskosrpskog književnog jezika. U br. 3, pak, napada "*Borbu*" (zagrebačko izdanje) koja u svojim tekstovima donosi samo izgovorne oblike stranih vlastitih imena, te navodi da list takvim načinom pisanja *"bez jasnog razloga remeti ustaljeni običaj u latiničnom pisanju tuđih vlastitih imena u zapadnoj varijanti hrvatskosrpksog književnog jezika."*(str. 11) itd.

133) HKL, br. 9, God. I, prosinac 1968., 11. Razvijajući tu svoju tvrdnju on ju potkrepljuje slijedećim primjerima: *"Ima jezika, koji se međusobno mnogo manje razlikuju nego hrvatski i srpski, pa ih ipak nitko ne nazivlje inačicama, nego jezicima. Tako su na pr. među norveškim i danskim znatno manje razlike, nego među hrvatskim i srpskim (što je posljedica nekadanje dugotrajne vladavine Danaca nad Norvežanima), ali nitko na svijetu ne govori o danskonorveškom jeziku, nego o danskom i norveškom jeziku."*

134) Isto.

135) HKL, br. 13, God. II, svibanj 1969., 3. Riječ je, naime, o sastanku hrvatskih, srpskih i slovenskih jezikoslovaca koji su se sredinom ožujka 1850. g, sastali u Beču, a koji će tek kasnije biti nazvan *bečkim Književnim dogovorom*. Spomenutim dogovorom Vuk Stefanović Karadžić uspio je osigurati javnu podršku nekih slovenskih (Miklošič npr.) i hrvatskih uglednika (Ivan Kukuljević-Sakcinski, Dimitrije Demeter, Ivan Mažuranić) za svoja pravopisna načela prema kojima jedan narod treba imati jednu književnost. Hrvatski potpisnici ubrzo su se u praksi odrekli načela Dogovora.

136) Isto. U svojim sjećanjima Tomičić tvrdi da je taj čitav materijal priredio Julije Derossi; Pavković, Razgovori, 112.

U članku *"Koga napada a koga brani Mirko Bošnjak" Derossi reagira na Bošnjakov članak (jedan od urednika "Vjesnika") "Manipulacije jezikom"*, od 20. ožujka 1969. godine, nadovezujući se na aktualne jezične probleme glede izrade zajedničkog *Rječnika hrvatskosprskog-srpskohrvatskog književnog jezika* dviju Matica (Novi Sad-Zagreb). Riječ je, naime, o Rječniku čija su dva izašla sveska popratile bučne polemike. Nakon što je Rečnik napadnut kao *"centaurski rječnik centaurskog jezika"* (Tomislav Ladan) koji zanemaruje hrvatsku književnost i omalovažava hrvatsku *"varijantu"*, zagrebački izdavač (Matica hrvatska) se povlači iz zajedničkog pothvata s Maticom srpskom.[137] Međutim, na 6. kongresu jugoslavenskih jezikoslovaca koji se održao u Budvi 1969. godine, priznata je teza o dvije varijante. O zaključcima dviju Matica, u kojima je priznato postojanje dviju književnih varijanti u oba jezika, piše afirmativno u svom članku Bošnjak ali istovremeno napada neke hrvatske jezikoslovce (Zlatko Posavec npr.) koji su u tjedniku *"Telegram"* iznijeli svoja shvaćanja o hrvatskom jeziku, identična zaključcima dviju Matica, nazivajući to novim pokušajima *"da se ožive stare teorije koje su od naše javnosti i od Saveza komunista već odavno osuđene."*[138]

No, ono što je, prema kazivanju samih pokretača lista, odredilo daljnju sudbinu lista bio je podlistak slovenskog genarala Jake Avšiča o uporabi komandnog jezika u JNA.[139] Naime, Savezna je skupština, na sjednici Saveznog vijeća od 24. travnja 1969. i na sjednici Organizaciono-političkog vijeća od 25. travnja iste godine donijela Rezoluciju u kojoj se između ostalog nalaže da se u organizaciji i radu narodne obrane i u JNA sprovađaju načela o jednakopravnosti jezika i pisma naroda i narodnosti Jugoslavije, a da se pritom uzmu u obzir i tradicije narodnooslobodilačkog rata i značenje općenarodne obrane u ratu. Počevši od tada zaredale su diskusije i napisi posvećeni pitanju općenarodne obrane i jezika u JNA. O toj je temi najsustavnije i najopširnije pisao upravo general Avšič.

Četiri mjeseca prije zabrane, objavljen je u HKL-ovoj rubrici *"Izabrali smo za vas"* članak spomenutog generala[140] *"O komandnom jeziku NOB Slovenije"* tiskanog u časopisu *"Jezik in slovstvo"* (letnik XIV, številka 4, Ljubljana, IV. 1969., 97-103).

U tom članku Avšič govori o komandnom jeziku kao jednom *"od prvih i najrječitijih narodnih simbola i osnovnog prava i odraza dostojanstva i ravnopravnosti."*[141] Dodajući kako je *"jedan od dokaza slovenske državnosti (suverenosti) nastanak slovenskog komandiranja u partizanskim i regularnim jedinicama slovenske osloboditeljske vojske"*,[142] kada se slovenski jezik tada rabio kao jedini u slovenskim vojnim jedinicama, Avšič zaključuje kako *"komandni jezik može biti samo materinski."*[143]

U posljednjem, nikad izašlom, broju objavljen je posebni podlistak istog generala na čak osam stranica pod nazivom *"Nekoliko primjedaba uz mišljenja o porabi jezika u JNA"*.

137) Ivo Banac, Hrvatsko jezično pitanje, str.103.

138) HKL, br.12, God. II, travanj 1969., 6.

139) *"Time se dirnulo u službeni jezik JNA, tj. srpski, odnosno "jugo-svahili" i to su morali spriječiti. Taj je tekst bio razlog da je rotacioni stroj u Tiskarni Ljudske pravice u Ljubljani zaustavljen i cijela otiskana naklada spaljena ispred samog tog stroja!"* Bušić, koji je stupio u kontakt s Avšičem, o tom pitanju se slaže s Tomičićem: *"Zbog objavljivanja Avšičeve studije bilo je krajem godine 1969. u Zagrebu zabranjeno daljnje izlaženje Hrvatskog književnog lista..."* u "JEDINO HRVATSKA", Ziral, Toronto-Zurich-Roma-Chicago 1983., 644.; dalje: "JEDINO HRVATSKA".

140) Za vrijeme rata član Glavnog štaba Slovenije, a od 1945. do 1947. šef Jugoslavenske vojne misije u Berlinu. Zatim, opunomoćeni ministar u Beču, te ministar šuma i ruda i narodni zastupnik u Beogradu. U vrijeme pisanja članka bio je u mirovini. Svoje veze s Avšičem Bušić potvrđuje u pismu Ivi Rojnici objavljenom u knjizi Ivo Rojnica, Susreti i doživljaji II, Zagreb 1994., 294.

141) HKL, br.15, God.II, srpnja 1969., 14.

142) Isto.

143) Isto.

Studija je ipak poslije ponovno objavljena u časopisu *"Encyclopedia moderna"*, br. 12/ 170., str. 115.[144]

Pišući na početku o važnosti općenarodne obrane i pogubnosti unitarizma u obrambenom ratu koji se očitovao u monarhističkoj Jugoslaviji, te navodeći primjere višejezične prakse u pojedninim modernim vojskama (Švicarska, Finska, Belgija) Avšič ističe da *"jedinstva ne može biti u sadašnjim prilikama, kada privilegije ima srpska jezična hegemonija u Armiji."*[145]

Kritizirajući i tadašnji eksteritorijalni sustav raspodjele i miješano popunjavanje vojnih jedinica[146] Avšič zaključuje da *"upotreba jezika narodnosti ne šteti brzini u provođenju akcije, naprotiv, pri lakšem, bržem i tačnijem primanju zapovijedi neposredni izvodilac brže će i bolje izvršavati zadatke" jer "upotrebom samo jednoga, u našem slučaju srpskog, jezika postižemo samo formalno, površno pojednostavljeno jedinstvo."* [147]

Ovom je, dakle, Avšičevom studijom udaren krajnji udarac daljnjem izlaženju HKL-a. Međutim, samoj zabrani prethodile su kritike koje su dolazile od najviših partijskih foruma i od istaknutih ličnosti političkog života SR Hrvatske onoga doba.

9. "Glogov kolac" Miloša Žanka

Sredinom veljače 1969. godine Miloš Žanko, tadašnji potpredsjednik Savezne skupštine, započinje sa serijom članaka protiv HKL-a. Konkretnije, u *"Borbi"* su se pojavile te godine dvije serije Žankovih članaka, od kojih se prva, od 14. do 20. II., pod naslovom *"O listu koji nije ni hrvatski ni književni"*, neposredno odnosila na mjesečnik Zajednice samostalnih pisaca TIN. I dok se u toj prvoj seriji *Žankovih obračuna* osjeća prikrivena kritika upućena hrvatskom partijskom i republičkom vodstvu zbog njegove *"nedovoljne borbe protiv nacionalističkih i šovinističkih djelovanja"*, u drugoj seriji, od 17. do 23. XI. 1969., pod naslovom *"U toj nacionalističkoj ludosti ima sistema"*, Žanko je iznio otvorene i optužujuće insinuacije na račun CK SKH. Išao je tako daleko da je u prvoj seriji članaka sumnjičio rukovodstvo zbog toga što je partijske stavove o ekonomskoj politici hvalio jedan od urednika Hrvatskog književnog lista, koga je Žanko smatrao nacionalistom.[148]

Početke ovim optužujućim serijama treba tražiti u sjednici Savezne konferencije socijalističkog radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ) koja je održana početkom 1969. pod predsjedanjem Rate Dugonjića i generalnog sekretara Bene Župančića. U izlaganjima koje je pratila "Borba" dominirali su problemi federacije s republikama, te nacionalni problemi u zemlji. Na toj je sjednici, govoreći prvenstveno o nacionalnoj problematici, svoje izlaganje podnio i Žanko. Konstatiravši najprije jačanje nacionalizama u zemlji navodi i konkretan primjer: *"Imamo, npr., u Zagrebu (konkretnih primjera ima u svim republikama) list koji se zove "Hrvatski književni list". Taj list nosi sve karakteristike nacionalne samoživosti,*

144) Ovom sam se prilikom služio već spominjanom knjigom "JEDINO HRVATSKA" u kojoj je, također, pretiskana ova Avšičeva studija.

145) Isto.

146) "*Eksteritorijalno raspoređivanje vojnih jedinica izražaj je negdašnje odnarođivačke politike kraljevine Jugoslavije, koja se na tom području održala unatoč pozitivnim iskustvima NOV i POJ i još se do danas nije bitno izmijenila. (...) Sadašnji eksteritorijalni sistem i miješano popunjavanje jedinica nisu u skladu sa suštinom samoupravljačkog društva, s tradicijom NOV i PO Jugoslavije i ravnopravnom narodnom samostalnošću.*"; Isto.

147) Isto.

148) Tripalo, Hrvatsko, 116.

superiornosti u odnosu na sve druge, zatvaranja, i u njemu ne možemo naći propagiranje onih ideja koje vode u pravcu zbližavanja naših naroda."[149] Ovaj je njegov istup bio tek uvod u spomenutu seriju članaka koja se poklopila s drugom godinom izlaženja HKL-a.

Serija je krenula 14. II. pod velikim naslovom *"O listu koji nije ni hrvatski ni književni"* i s podnaslovom *"Povampirene sablasti malograđanskog hrvatstva"*. Koristeći se tekstom *"Nekoliko riječi o malograđanskom historizmu uopće"* (Književna republika, br. 6, 1. XII. 1962.) Miroslava Krleže[150] Žanko najprije daje osnovne informacije o HKL nazivajući njegovo djelovanje *"reakcionarnim, nacionalističkim i antinacionalnim, antisocijalističkim i nekulturnim"*[151] Žanko potom upućuje posrednu kritiku hrvatskom partijskom vodstvu izjavivši da *"komunistima već duže vrijeme progresivni građani zamjeraju da se ne bore dovoljno protiv negativnih pojava"*,[152] te ističe kako *"HKL nije nikakav mali listić već mjesečnik s tiražom od 25000 koji dobiva dotacije*[153] *od Republičkog fonda za unapređivanje kulturne djelatnosti"*.[154] Vidjevši u HKL-u kobnu opasnost za ideju *"jugoslavenskog socijalističkog patriotizma"* Žanko nagovještava svoju buduću analizu lista oko četiri ključna pitanja: nacionalnog, političkog, kulturnog i povijesno-jezičnog.

Osvrćući se na pisanje HKL-a o kulturi, posebno oštro napada, prema njegovu mišljenju, *"superiorni i uskogrudni odnos prema vlastitoj kulturi i prošlosti"*[155] Žanko se tu posebice okomio na HKL-ovu rubriku *"Kulturno-povijesni portreti"*, tj. na portrete bana Josipa Jelačića i Jurja Draškovića u navedenoj rubrici, okarakteriziravši to pisanje kao *"bezočno falsificiranje historije"*,[156] te služeći se argumentima *"da ni prijašnja ozbiljna građanska hrvatska historiografija nije pokušala veličati bana Jelačića"*.[157] Kako bi potpuno obezvrijedio HKL-ovo pisanje i ocijenio ga kao kvaziznanstveno i kvazikulturno, Žanko često citira Krležu i dijelove iz njegovih *"Balada Petrice Kerempuha"*, nastojeći istaknuti pojam hrvatske malograđanštine, klerikalizma i tome sl.: *"Neka nas HKL ne omalovažava i proglašava odnarođenim zato što na golu riječ ne prihvaćamo hrvatstvo banova, grofova, katoličkog klera,..., bankara, zemljoposjednika i druge gospode."*[158]

Pišući *."O hrvatskom nacionalnom biću i hrvatskoj nacionalnoj svijesti"* Žanko ustvrđuje kako list ima određenu *"idejno-političku opciju suprotnu idejama socijalizma, komunizma i jugoslavenstva"*[159] odnosno da *"taj plitki i smušeni nacionalizam ima svoj smisao i sistem"*.[160] Na koncu konstatira *"da su se u HKL povampirile sablasti iz naše*

149) *Borba*, 1. II. 1969., 3.

150) Čijim se citatima često služiti u svojim tekstovima.

151) *Borba*, 14. II. 1969., 2.

152) Isto.

153) To nije bilo istinito budući da HKL za čitavo vrijeme svoga izlaženja nije dobio nikakva dotacijska sredstva od spomenutog Fonda. O tome svjedoči cjelovit tekst odluke spomenutog Fonda (zaklade) koje je HKL donio u svom trećem broju povodom odbijanja njihovog zahtjeva za dodijeljivanjem dotacije: *"Obavješćujemo vas da je Uprvam odbor Fonda na svojoj sjednici održanoj 9. V. 1968. godine razmatrao vaš zahtjev za sufinanciranje časopisa "Hrvatski književni list" i na osnovi ponuđene programske orijentacije, a posebno prvog broja časopisa, izrazio svoje neslaganje s idejnom i estetskom orijentacijom časopisa i odbio sufinanciranje."* U to je vrijeme predsjednica Upravnog odbora Fonda, čiji su članovi Drago Auguštin, Mirko Boflek, Mirko Mađor, Slavko Mihalić, Stanko Pekeč, Tomislav Slavica i Josip Vrhovec, bila Anica Magašića, a osim HKL-u dotacije su uskraćene i časopisima *"Panonija"* i *"Glasnik muzeja u Zagrebu"*. 23. I. 1969. Fond je potvrdio svoju odluku iz svibnja 1968. uskrativši ponovno HKL-u dotacijska sredstva.

154) Isto.

155) *Borba*, 15. II. 1969., 7.

156) Isto.

157) Isto.

158) Isto.

159) Isto, 7.

160) Isto.

prošlosti i da im treba konačno ***zabiti glogov kolac****(!) o kojem govori Nazor u jednoj svojoj partizanskoj pjesmi..."*[161]

Jezičnom pitanju Žanko je posvetio uistinu mnogu prostora u tekstu pod naslovom *"O hrvatskom jeziku i odnosu HKL prema stavovima SKH i SSRNH"*. Ustrajući na tezi da je riječ o jednom jeziku s dvije varijente čije je znanstveno obrazloženje dato Novosadskim dogovorom, on jezično pitanje objašnjava uz pomoć *"marksističke nauke"*, te kaže: *"HKL ne samo da stoji otvoreno na pozicijama Deklaracije, već njene nenaučne i šovinističke ideje propagira, i u svojoj obradi ide mnogo dalje...* [162]

U posljednjem nastavku *maratonskog* serijala Žanko donosi dio teksta iz komentara[163] već spominjanog zaplijenjenog šestog broja HKL-a, a u kojemu se daje podrška CK SKH u njihov borbi za pravednije ekonomske odnose u federaciji, napominjući da je ovaj tekst prenio *"Radio Madrid u ustaškoj emisiji na našem jeziku 4. veljače 1969., a da ne spominjem simpatije druge emigrantske štampe ili krugove za HKL."*[164] Ovim je citatom Žanko ponovo prozvao CK SKH.

Rasprava oko odnosa CK SKH i pisanja HKL-a ovim nije zaključena. Na stranicama "Borbe" javljaju se reagiranja na Žankovo pisanje, tj. o toj se temi počelo raspravljati i na sjednici CK SKH od 21. II. 1969. Podnaslov izvještaja u *"Borbi"* je *"Hrvatski književni list okuplja pojedince kojima su tuđi interesi i socijalizma i Hrvatske"*. Na sjednici je govorio Jure Bilić, član IK CK SKH, koji je, ustvrdivši najprije da HKL ne može imati veći utjecaj u SRH jer nije okupio oko sebe niti jednog značajnijeg kulturnog radnika iz republike rekao i ovo: *"IK smatra da je pogrešno ne dati odgovor na razne nacionalističke i šovinističke istupe, ali, IK smatra da je pogrešno davati ovim pojavama veći značaj nego što one zaslužuju."*[165] U ovim je Bilićevim riječima sadržana i indirektna kritika Žankova pisanja, te korijeni budućeg obračuna hrvatskog partijskog vodstva s njim.[166]

10. Zabrana

Nakon ovih političkih osuda, te objavljene Avšičeve studije koja je poslužila kao povod, onemogućeno je (spaljivanjem 19. broja) daljnje izlaženje HKL-a.

Zanimljivo je u svemu tome da HKL formalo nije zabranjen budući da Rješenje o zabrani jednostavno ne postoji. Naime, u studenome je godine 1969. bio pripremljen za

161) *Borba*, 16. II. 1969., 2.

162) "Potrebno je zbog nas komunista, zbog svih progresivnih rodoljubivih građana ove zemlje, zbog ogromne većine naših građana koji su osudili Deklaraciju, zbog ugleda SKH i SSRNH, danas nakon dvije godine događanja oko Deklaracije i održavanja V. plenarne sjednice Glavnog odbora SSRNH (22. 3. 1967.) i VII. plenuma CKSKH (19. 4. 1969.) da pogledamo gdje se nalazimo i kako smo ostvarili zaključke tih političkih foruma i tko se njima suprotstavlja." *Borba*", 18. II. 1969., 2.

163) Vidi 41.

164) *Borba*, 20. II. 1969., 3.

165) *Borba*, 22. 2. 1969., 3.

166) To se osobito jasnije vidi u izvješću od 23. 2. kada se navodi u komentarima sa sjednice CK SKH i ovo: *"Pisanje tog lista (HKL-a) je osuđeno. Međutim, u nekim izlaganjima na plenumu mogla se osjetiti i kritika nedavne serije članaka u "Borbi" u kojima je oštro osuđeno pisanje HKL. U plenumskim izlaganjima izraženo je neslaganje s onima koji svojom kritikom nacionalizma izazivaju dojam kao da se u najvišim rukovodstvima CK SKH ne vodi dovoljna bitka protiv nosilaca nacionalističkih i šovinističkih ispada. (...) Prema jednoj autoritativnoj izjavi dopisniku "Borbe" IK CK SKH ima u biti isto mišljenje i HKL kao i autor članka u "Borbi", ali se od njega razlikuje u pitanju taktike borbe protiv nacionalističkih pojava, smatrajući da im ne treba davati veći značaj nego što ga stvarno imaju."*; *Borba*, 23. II. 1969., 3. Nakon X. sjednice CK SKH 1970. Žanko je opozvan s političkih funkcija.

tisak nesuđeni 19. broj, da bi se već 18-og istog mjeseca u tisku pojavili napisi o **prestanku izlaženja**[167] HKL-a. U njima se kao glavni razlog navodi odluka Radničkog savjeta tiskare *"Ljudske pravice"* u Ljubljani (izvanredna sjednica od 22. XI. 1969.) o **otkazivanju ugovora** s HKL-om. Štoviše, u *"Borbinom"* se članku izričito navodi kako su već ranije grafički radnici Hrvatske odbili štampati HKL dodavši da su *"ovih dana NIP "Borba" i "Vjesnik", također, otkazali ugovore o prodaji tog lista, pošto su društveno-političke organizacije i samoupravni organi ova dva poduzeća zaključili da taj list objavljuje i napise suprotne idejno-političkim stavovima SK i našeg društva u cjelini."*[168] Prema tome novinski napisi iz tog vremena niti jednom rječju ne govore o zabrani nego o **obustavi tiskanja** HKL-a. Ove navode dodatno potkrepljuje i uvodno izlaganje Savke Dabčević-Kučar na Desetoj sjednici CK SKH sredinom siječnja u Zagrebu, kada je konstatirala da je HKL naprosto *"umro i bez zabrane."*[169] Dakle, možemo na koncu zaključiti da s obzirom na navedeno izlaganje predsjednice CK SKH, te s obzirom na tekst novinskih izvještaja o odlukama tiskare u Ljubljani i distributera u Zagrebu, HKL nije bio zabranjen već je njegovo daljnje izlaženje bilo onemogućeno. Međutim, u nešto manje od godine dana tu sudbinu zabrane doživjet će njegov višemjesečni izdavač – Zajednica samostalnih pisaca TIN.

Među glavnim argumentima zabrane, o čemu je već dosta bilo pisano prethodno, navodi se da je Zajednica prekoračila svoj zacrtani kulturno-umjetnički program pod kojim je i registrirana u Registar udruženja, upuštanjem u političke rasprave i kritke koje su listu dale *"nacionalistički i antisocijalistički"* karakter.

Također, Zajednicu se teretilo da je bila financirana iz *"redova neprijateljske emigracije"* od koje je *"primala štampu u formi letaka, pisma i fotografije neprijateljskog karaktera"*,[170] te da su neki od suradnika (Mirko Vidović iz Francuske, čija je pjesma izašla u HKL) bili iz inozemstva.

Dvije godine poslije sudit će se Zlatku Tomičiću, glavnom i odgovornom ureniku HKL-a i predsjedniku Zajednice samostalnih pisaca TIN zbog toga što je *"ostvarivao i stalnu političku suradnju s grupacijama političke emigracije u inostranstvu, primao od njih direktive i finansijsku pomoć za neprijateljsku aktivnost protiv samoupravnog, socijalističkog i državnog uređenja naše zemlje. (...) književnik Tomičić je u vreme od 1962. godine pa sve do 1971. održavao neposredne kontakte sa članovima i najistaknutijim funkcionarima emigracije, a posebno sa Matom Meštrovićem,*[171] *Bogdanom Radicom, Antom Kadićem i drugim neprijateljima socijalističkog uređenja u Hrvatskoj i Jugoslaviji."*[172] Ovim optužbama dodaje se da je Tomičić, putem svog lista *"donosio*

167) Istaknuo autor rada.

168) *Borba*, 18. XI. 1969., 7.

169) Deseta sjednica CK SKH, Zagreb, 15, 16. i 17. siječnja 1970. (Prema autoriziranim tekstovima magnetofonskog zapisnika), Zagreb, 24. siječnja 1970., 16. Čitava, "*inkriminirana*" rečenica iz njena izlaganja glasi ovako: "*Nakon oštre političke kvalifikacije i akcije Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske i Gradskog komiteta Saveza komunista Zagreb, praktički je prestao postojati. Tu su se solidarizirali i grafički radnici Ljubljane i "HKL" je umro i bez zabrane.*" Interesantno bi bilo ovdje spomenuti Tomičićevu opasku na ove riječi Dabčević-Kučar, a u kojima on negira da su se grafički radnici iz Ljubljane solidarizirali s odlukom o prestanku tiskanja izjavivši da je sve to "*velika laž, opće medijski lansirana ,laž da su radnici odbili tiskanje lista! Istina je bila suprotna tomu! Kada su nam KOS-ovci zaustavili rotacioni stroj i napravili pred njima lomaču i zapalili nekoliko stotina tiskanih primjeraka, radnici Ljudske pravice išli su u Zagreb i prosvjedovali protiv tog postupka gđi Savki Dabčević-Kučar. Oni su došli prosvjedovati da se njih spominje kao naše izbacivače, a molili su i to da se naš list nastavi tiskati tamo. Ne znam što im je odgovorila gospođa doktorica, ali vidljivo je bilo da uspjeha nikakvog nije bilo.*", Pavković, Razgovori, 98-99.

170) Tekst Osude u HKL, br. 1(20), God. III, travanj 1994., str.4.

171) S njim je Joja Ricov objavio opširan intervju u pretposljednjem broju HKL-a pod naslovom "*Moj otac Ivan Meštrović*" radi kojega je Tomičić također odgovarao 1972. na Okružnom sudu u Zagrebu.

172) Branimir Donat, Crni dossier, Zagreb 1993., 343.

lažne i tendenciozne članke o tobožnjoj ekonomskoj, kulturnoj i političkoj ugroženosti hrvatskog naroda u okviru SFRJ."[173]

Po svršetku dokaznog postupka i glavne rasprave, Veliko vijeće Okružnog suda u Zagrebu, kome je predsjedao Ilija Ivanić, osudilo je 5. listopada 1972. Z. Tomičića na tri godine strogog zatvora i to zbog *"krivičnog djela protiv države i naroda, kažnjivo po članku 100 i 109 Krivičnog zakonika."*[174] Poslije je Vrhovni sud SR Hrvatske tu kaznu povisio na pet godina koju je Tomičiću izdržavao u kaznionici Stara Gradiška.[175] Toj je osudi bila dodana i zabrana javnog nastupa po izdržanoj kazni.na skupovima i drugim zborovima, te iznošenje vlastitih ideja u tisku i drugim sredstvima javnog informiranja. Zanimljivo je da se u vrijeme suđenja Tomičiću istovremeno vodio sudski proces protiv dr. F. Tuđmana, D. Šćukanca i B. Bušića koje je optužnica teretila za *"neprijateljsku djelatnost protiv Jugoslavije, suradnju s emigracijom i špijunažom."* Na zatvorske kazne zbog suradnje u HKL-u bili su osuđeni i Juraj Lončarević (Srijemska Mitrovica), Mirko Vidović (Stara Gradiška, S. Mitrovica), Miroslav Vaupotić i Bruno Bušić.

10. Zaključak

Pojava *"Hrvatskog književnog lista"*, njegovo pisanje i krajnja sudbina, predstavlja svojevrsnu iznimku kako u hrvatskoj publicistici, tako i u općem kulturnom i društveno-političkom životu Hrvatske u drugoj polovici 60-ih godina. Već svojim imenom i stilom pisanja, kojim su načete neke tada tabu-teme (Žrtve rata, pitanje jezika u JNA, Mimarine donacije npr.) i govoreći o temama o kojima su se druge publikacije tada ustručavale pisati, list je prethodio poznatim zbivanjima iz '71. koja će dobiti zajednički naziv *"hrvatsko proljeće"*. HKL ne treba gledati izvan onih vremenskih okvira u kojima se pojavio (demokratizacija političkog, kulturnog i gospodarskog života u SFRJ nakon pada Rankovića, zamah *hrvatskog nacionalnog programa* preko ondašnjeg hrvatskog partijskog rukovodstva, Matice hrvatske itd.) ali isto tako treba istaknuti ono po čemu je on u svoje vrijeme bio jedinstven.

Prije svega, list nisu izdavala nikakve službene, partijske organizacije, te je on u svome djelovanju bio potpuno samostalan za razliku od, primjerice, ondašnjih časopisa *"Kola"* i *"Kritike"* iza kojih je, ipak, stajao autoritet najstarije i najuglednije hrvatske kulturne ustanove – Matice hrvatske. Pokretači i urednici HKL-a nisu bili članovi Saveza komunista Hrvatske već je iza mjesečnika stajala Zajednica samostalnih pisaca TIN, dakle, udruga hrvatskih književnika i pisaca. S tim u vezi, list nije tijekom svog izlaženja dobio nužnu dotaciju Republičkog fonda nego se samofinancirao, tj. namirivao troškove tiskanja uglavnom od prodaje vlastitog časopisa.

Iako u listu nisu surađivala najpoznatija imena iz tadašnjeg hrvatskog kulturnog i umjetničkog života, HKL je nastojao, preko svojih veza s pokrajinom, održavati kulturne veze između urbanog i ruralnog (pisci seljaci iz pokrajine imali su znatan prostor u objavljivanju svoje poezija kao i neki mladi neafirmirani pisci i književni talenti), provincije i Zagreba, iseljeništva i Hrvatske. Često optuživan kao *"politikantski, nacionalistički, šovinistički, separatistički"* list čiji su urednici *"jadnici, jurišnici, pripadnici zdrugova,*

173) Isto, 344.

174) *Borba*, 5. X. 1972.

175) *"U istražnom zatvoru sam bio godinu dana, bilo je to u Zagrebu, jedan dio u Petrinjskoj 12, zatim u Petrinjskoj 18. Od 5. travnja 1972. bio sam u Zagrebu do 20. travnja 1973. Tada sam stigao u Staru Gradišku."* U: Mladen Pavković, Hrvatski mučenici, Koprivnica 1991., 53.

plaćenici ustaške emigracije i Glasa koncila, Katoličke crkve itd." list je među svojim suradnicima imao dosta Srba, a i svog stalnog dopisnika iz SR Srbije.

Nakon zabrane HKL-a Matica hrvatske je pokrenula *"Hrvatski tjednik"* koji je stekao još veću nakladu od svog prethodnika (120.000 primjeraka) i veliki ugled. Tom je listu (koji je, za razliku od HKL-a, nastao unutar institucija) uspjelo ono što HKL nije uspio postići, tj. okupio je vodeću intelektualnu kremu tadašnjeg društva u Hrvatskoj (V. Gotovac, I. Zidić, Z. Berković, Z. Škrabalo itd.), iako će, na koncu, sudbine ova dva lista biti jednake (prvi broj *"Hrvatskog tjednika"* izašao je 16. travnja 1971., a zabranjen je odmah nakon Karađorđeva).

Svjestan činjenice da ovaj prikaz HKL-a ima brojne nedostatke i da sam, želeći biti što kraći, jasniji i informativniji, propustio istaknuti još neke važne teme o kojima bi također valjalo progovoriti, moram na kraju upozoriti da ovaj rad ne smatram konačnim. Problematici novije hrvatske povijesti, posebice one koja bi obuhvatila promatrano razdoblje od 1966., pa sve do sloma *"hrvatskog proljeća"*, hrvatska historiografija do danas nije posvetila sustavniju i jasniju analizu. Štoviše, i problemu nastanka, pojave i utjecaja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* nije do danas posvećen niti jedan historiografski rad, magistarska radnja ili, pak, doktorska disertacija. Upravo mi je ta činjenica bila otežavajuća prilikom pisanja, pa zato moram, na žalost, ustvrditi da ovaj moj rad nije cjelovit i da u sebi sadrži nedostatke koje bi u budućnosti trebalo nužno ispravati. Zato se nadam da će ova moja radnja barem poslužiti kao poticaj novim istraživačima ovog složenog i dinamičnog, ali iznad svega važnog i interesantnog razdoblja hrvatske novije povijesti.

Prilog

OSUDA
Zabrana rada Zajednice samostalnih pisaca TIN – izdavača "Hrvatskog književnog lista"

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA
GRAD ZAGREB
SEKRETARIJAT JAVNE SIGURNOSTI
SEKTOR ZA UPRAVNE POSLOVE
Broj: UP – 2078 – 7/2 – 1970.
Zagreb, dne 16. IV 1970.

Sekretarijat javne sigurnosti grada Zagreba na temelju člana 18 Osnovnog zakona o udruženjima građana ("Službeni list SFRI", br. 16/1965) i člana 9 stav 1 Zakona o udruženjima građana ("Narodne novine" broj 6/67) i člana 202 Zakona o općem upravnom postupku ("Sl. list SFRJ", broj 18/65) u predmetu udruženja ZAJEDNICE SAMOSTALNIH PISACA "TIN" sa sjedištem u Zagrebu, Haulikova ulica br. 4 i područjem djelovanja na teritoriju grada Zagreba, donosi slijedeće

RJEŠENJE

1. Zabranjuje se daljnji rad udruženja ZAJEDNICE SAMOSTALNIH PISACA "TIN" sa sjedištem i područjem djelovanja u gradu Zagrebu

2. Briše se udruđenje građana ZAJEDNICA SAMOSTALNIH PISACA "TIN" koje je bilo upisano u Registar udruženja građana koji se vodi kod ovog Sekretarijata pod radnim brojem 547/1

OBRAZLOŽENJE

Rješenjem ovog Sekretarijata broj: 14-3/2-3401/1-1968. od 15. II. 1968. godine, nakon što je ustanovljeno da su pravila udruženja u skladu sa postojećim propisima, izvršen je upis u Registar udruženja ZAJEDNICA SAMOSTALNIH PISACA "TIN", sa sjedištem u Zagrebu i područjem djelovanja u gradu Zagrebu. Radi ostvarivanja svojih ciljeva ZAJEDNICA je u članu 6 Pravila postavila slijedeće zadatke:

a) da svoje članove izobražava na teoretsko književnom polju;

b) da svojim članovima pruži mogućnost razvijanja individualnih sposobnosti za književno ostvarenje;

c) da članovima omogući publiciranje književnih radova u listu i knjigama ZAJEDNICE, kao i čitanje na javnim priredbama ZAJEDNICE;

d) da zastupa autorska prava svojih članova;

e) da njeguje uspomenu na Tina Ujevića kojega ime nosi ZAJEDNICA.

Iz programa rada proizlazi da je udruženje izrazito kulturno-umjetničkog književnog karaktera, te da će i svoju djelatnost na području grada usmjeriti u domeni progresivnog književnog i umjetničkog stvaralaštva. U svom radu ZAJEDNICA otpočinje sa izdavanjem "Hrvatskog književnog lista". Napisima u svom listu, koji među ostalim tretira i teme političkog sadržaja, upušta se u političke rasprave i kritike ZAJEDNICA prekoračuje pravilima zacrtan program i time udruženju daje i obilježje političkog značaja.

Dalje, s obzirom na tendencioznost načina pisanja u članku "Za bratstvo i ravnopravnost" autora Tome Jurkovića na str. 4 "Hrvatskog književnog lista" broj 6, pravomoćnim rješenjem Okružnog suda u Zagrebu, Posl. br. Kr. 41/1968. od 22. listopada 1968. godine zabranjeno je rasparčavanje ovog broja. Ovo iz razloga, što se u članku između ostalog navodi (citat): "Hrvatski narod u Vojvodini (Bunjevci i Šokci) imao je prilike u prošlosti, pa i za vrijeme stare Jugoslavije "unatoč veoma teškim okolnostima" jasno očitovati i svoju narodnosnu pripadnost i svoje osjećaje birajući na listi Hrvatske seljačke stranke svoje zastupnike i šaljući ih u parlament zajedno s ostalim hrvatskim zastupnicima." I dalje zaključuje: "Jer – recimo otvoreno – danas hrvatski narod u Vojvodini ima mnogo manje prava u toj pokrajini, nego i narodne manjine u njoj! Vratili smo se u doba – kako pojedini roditelji izjavljuju – kad su Madžari (na sjeveru, a Talijani na jugu) branili hrvatskoj školskoj djeci, da u školi govore svojim materinjim jezikom – ikavštinom! I je li itko od odgovornih hrvatskih političara i drugih odgovornih ustanova vodi o tom računa i može li se na tom što promijeniti, da parole bratstva i ravnopravnosti ne ostanu prazne fraze, koje će pogoditi samo one koji proti takvom stanju – negoduju..." Ovakovo interpretiranje iznijeto u članku na utvrđeni način ukazuje na zlonamjernosti autora, koji je iznio očigledno lažne, izopačene i alarmantne tvrdnje koje su podobne da izazovu uznemirenje naših građana, bez obzira na to kojemu narodu ili narodnosti pripadaju u našoj socijalističkoj zajednici. Ujedno ovakovo pisanje nanosti i povredu časti ugleda i dostojanstva naših naroda, jer se želi pokazati da u nas postoje društveno-poltičke snage usmjerene na ugnjetavanje izvjesnih naroda unutar naše bratske i ravnopravne zajednice u više nacionalnoj državi.

Radi svoje nacionalističke i antisocijalističke koncepcije "Hrvatski književni list" kao glasilo ZAJEDNICE SAMOSTALNIH PISACA"TIN", a koje bi trebalo da ujedno popularizira rad udruženja i afirmira njegov ugled, doživljava naprotiv putem dnevne štampe

od strane društveno-političkih faktora i građana opću osudu ("Večernji list", od 21. srpnja 1969. g., "Vjesnik" od 18. i 20. studenog 1969. g., "Borba" do 20. studenog 1969. g.).

U "Vjesniku" od 18. studenog 1969. godine strana 2 navodi se, da kolektivne distributivne mreže "Vjesnika" i "Borbe" odbijaju daljnju prodaju "Hrvatskog književnog lista", dok su grafički radnici Zagreba i Hrvatske odbili da ga ubuduće štampaju. Sindikat grafičkih radnika Zagreba i Hrvatske zatražio je ujedno da se sa njima solidariziraju i grafički radnici Ljubljane, gdje su se štampali posljednji brojevi ovog lista, što je od njihove strane bilo i prihvaćeno.

Broj 6 "Hrvatskog književnog lista" čije je rasparčavanje zabranjeno, kao poseban prilog objavio je u cijelosti emigrantski list "Obrana", glasilo hrvatskog narodnog otpora štampanog u Madridu ožujka 1969. godine. Emigrantski list "Hrvatski glas", Winnipeg – Canada, dne 4. veljače 1970. godine objavio je uvodni napis "OBJAŠNJENJE UREDNIŠTVA HRVATSKOG KNJIŽEVNOG LISTA", autora Zlatka Tomičića, pisanog u Zagrebu 16. I 1970. godine, upućenog na adresu Uredništva "Hrvatskog glasa". U ovom se uvodniku moli da se u idućem broju lista objavi pismo ZAJEDNICE od 16. XII. 1969. godine "svim pretplatnicima, čitateljima i suradnicima." U uvodu pisma se navodi između ostalog da bezakonje i nasilje spračavaju izlaženje lista i njegovo štampanje. Dalje se traži pomoć i moli da se pismo objavi, kako bi pretplatnici dobili najnužniju obavijest o sadašnjem stanju ZAJEDNICE. Pismo ZAJEDNICE u cjelosti štampano je kao i uvod u psimo u istom emigrantskom listu "Hrvatski glas" Winnipeg – Canada od 4. II. 1970. godine. Pismo završava tekstom: "Za ZAJEDNICU SAMOSTALNIH PISACA "TIN". Zlatko Tomičić – predsjednik, Ladislav Ružić – tajnik."

U provedbenom upravnom postupku na okolnosti sadržaja i karakter rada i djelatnosti ZAJEDNICE SAMOSTALNIH PISACA "TIN" saslušani su Tomičić, Zlatko, predsjednik udruženja, Pulić, Nikola, član Zajednice, kao i Boras Zlata, koja je vodila organizaciono komercijalne poslove, te poslove prodaje i propagande.

Na osnovu prikupljenog materijala u upravnom postupku i datih izjava u zapisnik predstavnika ZAJEDNICE ustanovljeno je:

1. Da je ZAJEDNICA kao udruženje književno-kulturno-umjetničkog karaktera prekoračila pravilima dozvoljene okvire i svojim člancima ušla u političke rasprave i diskusije.

2. Da je bilo slučajeva, da su suradnici ZAJEDNICE odnósno "Hrvatskog književnog lista" bili iz inozemstva. Konkretno prema izjavi predsjednika Tomičić Zlatka u jednom listu izašla je pjesma Mirka Vidovića, političkog emigranta koji živi u Francuskoj.

3. Da je na uredništvo ZAJEDNICE pristizala iz inozemstva emigrantska štampa u formi letaka, pisma i fotografija neprijateljskog sadržaja, često i potpisana po pojedincima. Ova štampa nije od strane ZAJEDNICE upućivana nadležnom organu, već naprotiv zadržana kod nekih članova ZAJEDNICE. Tako je na primjer predsjednik ZAJEDNICE SAMOSTALNIH PISACA "TIN" Tomičić Zlatko kod sebe zadržao emigrantsku štampu, kja je poslana na adresu ZAJEDNICE i tek u vrijeme upravnog postupka predao nadležnom organu.

4. Da su pojedina lica u inostranoj valuti iz inozemstva slala novčanu pomoć za izdavanje lista. Tako je pregledom arhive utvrđeno da Hamberak Ivo dne 12. I. 1970. godine iz Vancouvera B.C. USA šalje pomoć od 125 dolara skupljenih od Medanić Tomislava, Canović Vlade i Rajka, Kamber Ivana i t. d.

Prema izvještaju Deviznog inspektorata u Zagrebu od 3. IV. 1970. godine uvidom u financijsku dokumentaciju utvrđeno je, da je blagajna ZAJEDNICE zaprimila 23. februara 1970. godine od Pere Dudića 712 Bussinger Bankhofstr. 98 – Deutschland iznos od 2.851,75 dinara ili DM 835 – putem poštanske inozemne doznake. Na poleđini poštanskog odreska

upisan je slijedeći doslovni tekst: "Ovu sumu novaca za HKlist, a koju su sumu dali i darovali naši rodoljubi za pomoć listu za njegovo dalje izlaženje. Ovaj novac u druge svrhe nije namijenjen. Stoga vam novac šaljem da ga uložite u određene svrhe. Odani vam P. Dudić." ZAJEDNICA je na ime doznačenog iznosa prema dostavci broj 360 od 26. februara 1970. godine otpremila na adresu Pere Dudića 400 komada raznih knjiga u ukupnoj vrijednosti 2.725 dinara. Iz doslovno citiranog teksta sa poleđine odreska rečene inozemne poštanske uplatnice vidi se, da je doznaka u stvari darovanje, a ne pretplata na izdanja ZAJEDNICE.

ZAJEDNICA je na temelju blagajničke uplatnice broj 1092 od 27. maja 1969. godine zapremila inozemnu poštansku doznaku u visini 203,10 dinara na ime doznačenih iz Savezne Republike Njemačke DM 65 – od strane Raić Tome 8.091 Vogtareth am Kirchsteig 11 – Savezna Republika Njemačka. U dopisu od 7. maja 1969. godine upravljenom na ZAJEDNICU kao razlog doznaci navedenog iznosa naznačeno je, da iznos šalje u svoje ime. Tomičić Zlatko priznaje u zapisničkom saslušanju da su pojedinci iz inozemstva s naslova pretplati slali ponekad i više novaca, ali im je zato u protuvrijednosti bio poslan list ili koje od izdanja ZAJEDNICE. Ovu tvrdnju osporava navedeni konkretni slučajevi, gdje se govori o slanju novčane pomoći iz inozemstva radi financijske podrške lista. Iz svega izloženog, analizom dosadašnjeg rada udruženja ZAJEDNICE SAMOSTALNIH PISACA "TIN" izvodi se nepobitan zaključak, da djelovanje ovog udruženja nije u skladu sa programiranim koncepcijama u članu 6 Pravilnika udruženja i zakonskih propisa pa su se stekli uvjeti iz čl. 16 stava 2 Osnovnog zakona o udruženjima građana, jer je njegova aktivnost uperena na razbijanje bratstva i jedinstva i ravnopravnosti naroda i narodnosti Jugoslavije i na raspirivanje nacionalne mržnje.

Radi toga, a u smislu čl. 16 st. 2 Osnovnog zakona o udruženjima građana, trebalo je odlučiti kao u dispozitivu rješenja.

Uputa o žalbi:

Protiv ovog rješenja dozvoljena je žalba u roku od 15 dana računajući od dana uručenja rješenja Republičkom sekretarijatu za unutrašnje poslove SRH, a putem ovog Sekretarijata.

Po Tbr. 2 Odluke o administrativnim taksama Skupštine grada Zagreba žalba se taksira sa din. 5.

U smislu čl. 9 stav 2 Zakona o udruženjima građana ("Narodne novine" br. 6/1967) uložena žalba ne odgađa izvršenje ovog rješenja.

NAČELNIK:
Guštek Ljubomir

Primjedba predsjednika Zajednice samostalnih pisaca "Tin":

Ovo je riješenje uručeno predsjedniku Zajednice Zlatku Tomičiću dne 16. travnja o. g. u njegovom stanu u Mošćenićkoj ulici 12/I, po službeniku SJS-i drugu Kneževiću, a što je drug Tomičić pismeno potvrdio na dostavnici. Rješenje je uručeno u 16 sati.

Svjedok: Ana Tomičić

Zagreb, 16. IV. 1970.

Summary

"Hrvatski književni list" - between freedom and prohibition

Ivica Šute

"Hrvatski književni list"appeared at the end of the sixties in the conditions of certain democratization of the political, cultural and economic life of Yugoslavia after the fall of Aleksandar Ranković and the flourishing of the Croatian National Program through Matica Hrvatska etc...The founders and the editors of HKL were not members of the communist party of Croatia but were supported by the TIN, Association of Independent Writers (Zajednica samostalnih pisaca). For introducing some of the subjects- taboos of the epoch, such as are the victims of the war and Jasenovac Camp, the question of language in JNA (Yugoslav People's Army), Mimara Art Collection and for speaking about the subjects that other publications never touched, this magazine in a short time has been declared as petty-political, chauvinistic, nationalistic and separatist magazine. After being condemned many times from many party and non-party organizations, after the confiscation and the prevention of normal publishing, at the end of 1968 the total prohibition of the publishing of the magazine has been imposed. Consequently the activity of the TIN has been prohibited and in 1972 the chief editor of the magazine, Zlatko Tomičić, was sentenced to prison for three years. Bruno Bušić, Juraj Lončarević, Mirko Vidović, Miroslav Vaupotić and others were also sentenced because of their collaboration with the magazine.

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LII
ZAGREB 1999.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LII, str.1-250, Zagreb 1999.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky